

Днес в броя

Кои са приоритетите в образованието и науката в управленската програма на правителството

На стр. 2

На стр. 19

Д-р Петър Ефтимов, съръководител на магистърската програма „Астрономия“ в Софийския университет: „До голяма степен има яснота какво ще се случи със Земята. В обозримо бъдеще Слънчевата система е мястото, което евентуално може да бъде използвано за разселване на нашия вид“

На стр. 8

Пенчо Милков, кмет на община Русе: „Русенска област е лидер в предлагането на дуално обучение за учениците. То дава възможност те да придобият опит в общинската администрация, в предприятия и звена и да трупат практически умения паралелно с изучаването на специализираните предмети“

Българска академия на науките
www.bas.bg

Силата на информацията

®

АЗ.БУКИ

Четете ни на www.azbuki.bg
www.azbuki.eu

НАЦИОНАЛЕН СЕДМИЧНИК ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

Вестникът е правопреемник на първото официално издание на Министерството на просвещението – „Училищен преглед“ – 1896 г.

Брой 8 (1703) 27 февруари – 5 март 2025 г. Година XXXIII. Под името „Аз-буки“ вестникът излиза от 10 април 1991 г. Цена 1,90 лв.

В 114. ДГ „Светулка“ в с. Световрачене се проведе изложба-базар на мартеници и сувенири. Децата представиха музикално-празнична програма, с която поздравиха родителите и официалните гости от район „Нови Искър“, кметството на с. Световрачене и учители от 177. ОУ „Кирил и Методий“

Снимка 114. ДГ „Светулка“ – с. Световрачене

Обмислят нов вид студентска стипендия

Идея за въвеждането на свръхстимулиращи стипендии във висшето училище представи министърът на образованието и науката Красимир Вълчев по време на среща с представители на Академичния и на Студентския съвет на Химикотехнологичния и металургичен университет – София (ХТМУ).

Обмисля се тези стипендии да са няколко пъти над другите и да бъдат насочени към най-надарените ученици и към най-необходимите специалности за пазара на труда. Предстои идеята да бъде обсъдена с университетите, съобщава Пресцентърът на МОН.

„Ще увеличим приема за професионални направления, в които обучава ХТМУ, за чуждестранните студенти, които приемаме с преференции – тези с български произход и тези от Украйна. Трябва да насърчаваме повече студенти да записват специалности, за които има недостиг на пазара на труда“, каза още министърът по време на срещата.

От ръководството на висшето училище изтъкват, че благодарение въведените през последните години стимули се увеличава броят на докторантите им. Повишението на възнагражденията е довело до връщане на млади преподаватели с докторска степен от ХТМУ, които са били привлечени от индустрията.

Университетът работи в тясно сътрудничество с бизнеса и развива дуално обучение. По време на срещата министър Вълчев посочи, че МОН планира да регламентира законово дуалното обучение във висшето образование.

„Опитът на университетите като ХТМУ, които и в момента разгръщат такова обучение, е много ценен. По тази причина ще поканим експерти от Университета да се включат в обсъждане на нормативни промени в тази посока, които да насърчат разгръщането на дуалното обучение във висшето образование“, съобщил министърът.

Министърът се обърна и с призив към преподавателите постоянно да осъвременяват материала, който преподават.

„Професиите на бъдещето ще искат комплексен микс от умения. Затова и вие трябва да отговорите на това търсене и да подготвите студентите за успешно реализиране“, посочи той.

Вълчев изтъкна, че с всички инструменти МОН ще насърчава висшето училище да завишават изискванията, а оттам – и качеството на обучението.

Ресорната комисия подкрепи бюджета за образование за 2025 г.

Реалният ръст в сектора е от близо 1,180 млрд. лв., отчете министър Красимир Вълчев

Парламентарната комисия по образованието и науката прие на първо гласуване предложението за държавния бюджет на страната за 2025 г. Разчетените средства за образование са в размер на 10,236 млрд. лв., което представлява 4,8% от брутният вътрешен продукт, заяви пред народните представители министърът на образованието и науката Красимир Вълчев.

Увеличението е в размер на 1,84 млрд. лв. В тях са заложени и условно разчетени средства, сред които са средства от Европейския съюз, собствени приходи на висшето училище, от националните програми за саниране и ремонт на студентски общежития, за строеж и ремонти на физкултурни салони и спортни площадки и за строеж и дострояване на училища, детски градини и ясли, които от тази

година са функционално класифицирани към бюджета за образование, както и от местни дейности на общините.

„Като се извадят всички тези средства, получаваме реален ръст от близо 1,180 млрд. лв. за образование“, посочи министърът.

Трансферите към висшето училище ще бъдат близо 400 млн. лв. повече, които са основно за увеличение на възнагражденията на академичния състав. Има и средства за ръст на стипендиите на докторантите. Останалата част от сумата – близо 770 млн. лв., е за предучилищно и училищно образование.

Близо 5 млрд. лв. от средствата, заложени в проектобюджета, са заложени за делегирани дейности. С тях ще бъдат обезпечени възнагражденията на близо 92 000 педагогически специалисти. „Те се увеличават като сума и ще стигнат близо 4,4 млрд. лв. Общо

499 млн. лв. са предвидени за увеличение на възнагражденията на педагогическите специалисти“, посочи Вълчев. Той припомни, че на Отраслов съвет е взето решение за увеличаване на учителските заплати да влезе в сила от 1 март и да бъде 15%.

Министърът изброи и още пера, по които се разпределят средствата. Близо 440 млн. лв. се предоставят годишно за целодневната организация на учебния ден, около 43 млн. лв. – за ученическите общежития, 36 млн. лв. – за занимания по интереси, почти 31 млн. лв. – за центровете за подкрепа за личностно развитие, 15 млн. лв. – за компенсации за неприетите в детски градини и ясли, 76 млн. лв. – за транспорт на учениците, 40 млн. лв. – за ученически стипендии, 13,5 млн. лв. – за неделните училища в чужбина.

На стр. 2

9 770861 399001

„Медицинска сестра“ става защитена специалност

Специалността „Медицинска сестра“ от професионално направление „Здравни грижи“ да стане защитена от новата академична 2025/2026 г., предлага министърът на образованието и науката Красимир Вълчев. Така бъдещите първокурсници и всички новоприети след тях в редовна форма на обучение ще бъдат освободени от такси за следването си.

За целта за обществено обсъждане е публикувано предложение за промени в Постановление № 64 на Министерския съвет от 2016 г. за условията и реда за утвърждаване броя на приеманите за обучение студенти и докторанти в държавните висши училища и за приемане на Списък на приоритетните професионални направления и на Списък на защитените специалности.

Мярката е насочена към преодоляване на проблема с недостига на кадри по специалността. За последните 33 години броят на медицинските сестри е намалял от 53 810 през 1990 г. на 28 570 през 2023 г. по данни на Националния статистически институт, става ясно от мотивите към предложението. По данни на Българската асоциация на професионалистите по здравни грижи, в която са задължени да членуват всички практикуващи медицински сестри, броят на тези до 35-годишна възраст през 2010 г. е бил 3186, докато през 2023 г. е 2224. Намаление се отчита и в броя на медицинските сестри във възрастовата група 35 – 44 г. През 2010 г. те са били 7831 (30,17%), докато през 2023 г. са едва 2835.

При запазване на утвърдения за учебната 2024/2025 г. прием по специалност „Медицинска сестра“ предложеният проект на постановление ще обхване общо до 1000 студенти редовна форма на обучение. Те ще бъдат приети в I курс през учебната 2025/2026 г. в 10 държавни висши училища. Прогнозният размер на средствата за обезпечаване на обучението им за първия семестър е 782 702 лв. Те не са планирани по бюджетите на висшите училищата и следва да бъдат осигурени допълнително от централния бюджет за 2025 г.

Студентите, започнали обучението си преди влизане в сила на постановлението, продължават да се обучават при досегашните ред и условия, става ясно още от предложението. *АЗ-БУ*

Ресорната комисия подкрепи бюджета...

От стр. 1

За наука в проектобюджета за 2025 г. са разчетени 853,6 млн. лв., или 0,4 % от БВП при 721,4 млн. лв. (0,35% от БВП) за 2024 г. Разходите за наука се увеличават спрямо 2024 г. със 132,2 млн. лв. „Увеличението се дължи най-вече на промените в Закона за висшето образование, които засегнаха и Българската академия на науките, и Селскостопанската академия. Те имат увеличени трансфери заради ръста на възнагажденията“, каза Вълчев.

Министърът обърна внимание, че в проектобюджета не са разчетени допълнителни 30,2 млн. лв., които бяха изразходвани в края на миналата година за подкрепа на земеделските производители. Така в края на годината те ще трябва да се осигурят, за могат да бъдат насочени за реализиране на обекти от Националната пътна карта за научна инфраструктура и националните научни програми.

В хода на дискусиата стана ясно още, че само 125,5 млн. лв. от предвидените 223,7 млн. лв. за изпълнение на национални програми за развитие на образованието ще бъдат по бюджета на МОН.

„Министерството на финансите е решило да запази част от средствата в централния бюджет. Ние не смятаме това за добра практика“, каза министър Вълчев.

Той посочи, че практиката да се залагат средства в централния бюджет, води до забавяне на редица дейности, на конкурсите на Фонд „Научни изследвания“. Затова от МОН искат тези средства да бъдат заложили в бюджета му.

Вълчев посочи още, че за тази година са разчетени по-малко средства за Националната програма „Оптимизиране на вътрешната структура на персонала“ – 80 млн. лв., докато за изминалата бяха 135 млн. лв. Министърът разясни, че през 2024 г. с тях са се изплащали най-често обезщетения на директори за пенсионирането им и за неизползвани отпуски.

„Тази година ще се предложи да не се изплащат в пълен размер обезщетенията за неизползвани отпуски, защото това създава стимули те да не бъдат изчиствани“, заяви Вълчев. И допълни, че спестените средства ще позволят създаването на три нови национални програми.

Социалните партньори изразиха подкрепата си към така предложения проектобюджет. *АЗ-БУ*

Образование и наука

Правителството публикува Програмата за управление в следващите 4 години

Подготвени и мотивирани учители

Осигуряването на подготвени и мотивирани учители ще се постига чрез поддържане възнагажденията на педагогическите специалисти на ниво поне 125 на сто от средната брутна работна заплата за страната.

Залага се промяна в подготовката и квалификацията на учителите и директорите, насочена към формирането на компетентности, както и на ефективна подкрепа чрез наставничество.

Ще бъде въведен модел на обективна оценка на работата на учителите и директорите на базата на постигнати резултати.

И не на последно място е посочена необходимостта от промяна в учебните програми и в начина на преподаване в професионалните направления във висшите училища, които обучават бъдещите учители.

Ще бъдат разширени мерките за приобщаване на децата и учениците със специални образователни потребности, за подкрепа на личностното развитие и за десегрегация.

Сред целите за развитие на образователния сектор е посочено и продължаване процеса на дигитална трансформация на предучилищното и училищното образование. Набелязаните мерки предвиждат въвеждане на дигиталната грамотност хоризонтално в учебните програми. Ще се акцентира върху развиване на дигитални умения и насърчаване на дигитална креативност у учителите и учениците чрез обучения, квалификации, подкрепа и достъп до дигитални ресурси и инструменти. Ще се работи за осигуряване на сигурна и стабилна дигитална инфраструктура за всички участници в образователния процес.

Предвид бързото развитие на технологиите се залага на развиване на грамотност и умения, свързани с етичното и ефективно използване на изкуствения интелект. Посочено е още развиване на капацитет на училищно, регионално и национално ниво за управление на процеса по дигитална трансформация.

Акцент в образователния сектор е и развитието на средно образование, съобразено с нуждите на пазара на труда и професиите на бъдещето. В тази връзка се предвижда разширяване на професионалното образование и дуалната форма на обучение според регионалните потребности на икономиката. Ще бъдат разработени и приложени гъвкави учебни планове и програми по професии. Ще се финансират ученически практики на реални работни места. Ще се разширява и мрежата от високотехнологични училища чрез изграждане на нови и развиване на съществуващите. Национален кариерен център за учениците ще подпомага ориентирането им за бъдеща реализация.

Модернизирането на физическата среда във всички училища, детски градини и центрове за специална образователна подкрепа също е изведено като една от целите в образователния сектор. Предвидените мерки обхващат увеличаване на ресурсите за изграждане и пристрояване на ясли, детски градини и училища с фокус изграждане на достъпна архитектурна среда, програма за модернизация на дворовете на образователните институции, продължаване изграждането и ремонта на физкултурни салони и спортни площадки, както и площадки за пътна безопасност. Училищата и де-

детските градини ще бъдат стимулирани да произвеждат и използват зелена енергия за нуждите си.

Интегрирана политика за ранно детско развитие

Целта на интегрираната политика за ранно детско развитие е засилената координацията между институциите за подкрепа на личностно развитие и интеграция на децата. Мерките предвиждат разработване и въвеждане на стандарт за качество в ранното детско развитие и грижа, както и система за наблюдение и оценка на качеството. Записано е и въвеждане на модел за езикова подкрепа и интеграция на всички деца в предучилищното образование. Залага се и на разширяване на националната програма за насърчаване внедряването на образователни иновации в детските градини.

Ще бъде разработена и методика за определяне постиженията на децата при постъпване в детска градина и за училищна готовност при постъпване в I клас.

Повишаване на качеството и репутацията на българското висше образование

Набелязаните мерки за повишаване на качеството на висшето образование, модернизация и привличане на чуждестранни студенти предвиждат създаване на система от стимули и правила за завишаване на изискванията за придобиването на висше образование. Посочено е повишаване на възнагажденията на академичния състав и поддържането им на ниво около 180 на сто от средната работна заплата за страната. Записано е и увеличаване на стипендиите на студентите и докторантите, както и на стимулите за публикуване в референтни издания и регистриране на патенти.

Акцент са дигитализацията на висшите училища и поощряването на създаване и ползване на отворени електронни образователни ресурси. Предвижда се и популяризиране на българското висше образование по света и активна работа за привличане на чуждестранни студенти в българските висши училища.

С цел подобряване приложимостта на висшето образование и на връзката с пазара на труда е посочена необходимостта от учестена актуализация на учебните програми, определяне на

с хоризонт 2029 г.

Снимка Олег Попов

приема в държавните университети в зависимост от потребностите на пазара на труда и на обществото. Ще се прилага диференциране на финансирането на държавните висши училища в зависимост от комплексна оценка за качество и реализация.

За повишаване качеството на управление на висшите училища се предвиждат промени в акредитацията, насочени от оценка на формално разписани процедури към обективност, оценяване на ефективността на политиките и реалното качество. В същото време, ще се регламентира модел за споделено ползване на ресурси между университетите и създаването на обединения от висши училища.

Ще се поощрява и участието на висшите училища в европейски алианси и проекти за иновации.

Развитие на науката и научните изследвания

Основната цел на политиките в сектора е осигуряване на високо качество на научните изследвания. В тази връзка е заложено устойчиво увеличаване на публичното финансиране за научните изследвания и иновациите – от 0,3% от БВП до минимум 1 процент.

Записано е и разработване на модел за устойчиво финансиране на многогодишни научно-иновационни програми на изследователските висши училища и научните организации, както и осигуряване на съвременна научна инфраструктура

и модернизиране на съществуващото научно оборудване.

Фокус е поставен и върху привличане на млади хора за дългосрочна кариера в областта на науката и на сътрудничество с бизнеса за привличане на частни инвестиции в научни изследвания. Освен това висшите училища с финансова насоченост ще бъдат стимулирани да привличат преподаватели от бизнеса.

Друг акцент е интернационализацията на българската наука и интегрирането ѝ в европейското и световното научноизследователско пространство. За целта у нас ще бъдат привличани водещи световни учени и ще бъдат установявани дългосрочни партньорства. Българските учени ще бъдат подпомагани за по-активното участие в европейски и международни научни програми и инициативи. Предвиждат се и стимули за българските научни институти и висши училища за включване в научноизследователски алианси на европейско и международно ниво.

Развитие на устойчива иновационна политика

В сектор „Иновации и растеж“ на Програмата се посочва, че сред основните предизвикателства пред страната са ниските инвестиции в научна и развойна дейност – под 1% от БВП, недостатъчният ръст на преките чуждестранни инвестиции и ограничената подкрепа за индустриални и технологични проекти.

Посочено е, че са необходими комплекс от мерки, които да доведат до увеличаване на инвестициите в научни изследвания до 2% от БВП и засилване на конкурентоспособността на икономиката.

С оглед насърчаване развитието на научноизследователска и развойна дейност в подкрепа на иновационната среда се предвижда реструктуриране на Националния иновационен фонд и създаване на Съвет по иновации и научни изследвания. Залага се на подкрепа за развитието на центровете за компетентност и за върхови постижения, на лабораторния комплекс на „София Тех парк“ и на техни обединения.

Предвижда се и структуриране на Фонд за технологичен трансфер – дялови и квазидялови инвестиции. Ще се създаде и акселератор в рамките на Ускорител за иновациите в отбранителния сектор, както и инкубатор в сферата на космическите технологии към Европейската космическа агенция.

Цел ще бъде и развитието на хоризонтална иновационна политика в ключови сектори. Предвидените мерки обхващат разработване и прилагане на национална политика за ускорено развитие и внедряване на изкуствен интелект, създаване на национална стратегия в областта на космическата политика и присъединяването на България като асоцииран член към Европейската космическа агенция.

Ще се създаде и институционална иновационна мрежа в сектори като енергетика, отбрана, високи технологии, образование, здравеопазване и финанси.

България като духовно и езиково пространство по целия свят

Осъществяването на този приоритет залага на включване на българите извън страната в родната образователна система. За постигането ѝ се предвижда увеличаване на подкрепата за българските неделни училища и за създаване на мрежи от училища за съвместна дейност, включително за организиране на дистанционно обучение. Записано е създаване на програма за обмен между български училища в страната и такива зад граница, както и финансови стимули за изграждането на мрежи и партньорства.

Ще се осигурят и обучения на учителите от българските неделни училища, както и на местни учители, преподаващи български език и култура.

Не на последно място, ще се регламентират допълнителен държавно финансиран прием и увеличаване на стипендиите за студентите от българската диаспора.

Приоритетна цел е и популяризирането и утвърждаването на българския език по света. Като мерки в тази посока са посочени усилия за признаване на българския език като част от образователните системи на други държави и възможност за изучаването му. Разширяване на изучаването на български език по света чрез повишаване броя на лекторатите по българистика в чуждестранните университети, броя на студентите и докторантите и увеличаване размера на финансирането им. Предвижда се и създаване на национален тренировъчен център за подготовка на преподаватели в чужбина.

Резултатът от усилията е утвърждаването на България като духовно и езиково пространство по целия свят чрез подкрепа на българската диаспора.

Кампания на Института за български език – БАН, и в. „Аз-буки“

Може да е необходим родителски контрол

Марияна ЦИБРАНСКА-КОСТОВА*

При възрастови ограничения относно съдържанието на някои филми диктори в различни телевизионни канали произнасят фразата *Може да е необходим родителски контрол*. Тя обаче се чува и във варианта *Може да е необходимо родителски контрол*. Правилно ли е това?

Някои глаголи имат както спрегнати лични форми за трите лица в единствено и множествено число, така и безлични, при които не може да се посочи конкретен вършител. Такива глаголи са *имам, нямам, мога* и др. Например: *Тук има проблем* (него го има), *Там няма хора* (тях ги няма). Съответните безлични форми са винаги само в 3 л. ед. ч. Категорията на безличните глаголи в българския език е богата. Те се отнасят до природни явления, състояния на човека, необходимост, наличие или липса на нещо и т.н. В разглежданото изречение е използван безличният глагол за възможност *може* и още един глаголен израз *необходимо е*, който обаче, допълнен с изречение *родителски контрол*, вече придобива граматически подлог в м. р. и трябва да се съгласува с него. Какво може да е необходимо? – родителският контрол *може да е необходим*.

Ако искаме непременно да употребим изречение *Може да е необходимо*, следва да допълним фразата с някакъв глагол или име в среден род, така че да не се нарушава граматическата съгласуваност. Например: *Може да е необходимо да се упражнява родителски контрол* или *Може да е необходимо упражняването на родителски контрол*.

*Д.ф.н. Марияна Цибранска-Костова е професор в Института за български език „Проф. Л. Анрейчин“ към Българската академия на науките.

Започна номинирането за Голямата награда на БАН за 2025-а

Подаването на предложения за номинации за тазгодишния носител на „Голямата награда за наука на БАН“ вече започна. Тази година тя ще бъде в областта „Науки за живота“, която обхваща биологични, медицински и аграрно-лесовъдни науки, съобщават от Българската академия на науките.

Наградата е учредена през 2024 г. и се присъжда на учен от българска научна организация или българско висше училище за изключителни постижения в областта на науката, получил високо международно признание. Отличените получават почетен знак и парична премия.

Всяка година призът се присъжда в една от следните три области: „Природо-математически и инженерни науки“; „Науки за живота“; „Социални и хуманитарни науки“, които се редуват.

Процедурата по определяне на Голямата награда на БАН се организира и ръководи от Събранието на академиците и член-кореспондентите (САЧК) на БАН.

Предложения за номинации може да се правят от: научните съвети на научни организации в страната, които имат право да хабилитират учени и да присъждат научни степени; факултетните съвети на висшите училища, които имат право да хабилитират учени и да присъждат научни степени; централните ръководства на Съюза на учените в България и Федерацията на научно-техническите съюзи; група академици (най-малко четири души, които са от отделения на Събранието на академиците и член-кореспондентите, в които попада областта на предложения кандидат). Номинациите не може да съдържат повече от един номиниран, посочват от БАН.

В тях трябва да има кратка научна биография, включваща посочване на организацията, към която принадлежи номинираният. Да съдържат кратко описание на най-съществените приноси на номинирания и ясно формулирано въздействие на научните резултати на кандидата за развитието на науката, представени на език, достъпен за широк кръг от учени от съответната научна област. Трябва да е изброен и списък на най-значими избрани научни или научно-приложни разработки на номинирания (не повече от 20).

Бургаски благотетел подкрепя ученици

Снимка ППГ – Бургас

Даниел Иванов ще сбъдне мечтите си

Донка ТЪНКОШИЕВА

Фондация „Пътеки към бъдещето“ връчи едногодишни стипендии на девет таланти ученици от Бургас. Те ще получават по 500 лв. всеки месец. Младежите са от материално затруднени семейства и са се доказали с упоритост към знанието.

Отличените са Виктория Степанян (X клас, ППМГ „Акад. Никола Обрешков“), Даниел Иванов (XI клас, Професионална техническа гимназия), Георги Йорданов (XII клас, ПГ по механоелектротехника и електроника), Мирослав Тодоров (XI клас, СУ „Св. св. Кирил и Методий“), Ида Перчемлиева (X клас, НЕГ „Гьоте“), Димитър Стоянов (XI клас, ПГ по електротехника и електроника „Константин Фотинов“), Гамзе Мехмед, (XI клас, Гимназия по строителство „Кольо Фичето“), Александра Горанова, (XI клас, АЕГ „Гео Милев“) и Теодор Михайлов (X клас, Професионална гимназия по транспорт).

Основател на Фондацията е Иван Пачев. Със създаването ѝ цели да подпомогне младите таланти в Бургас, за които се надява да останат в родината и да допринесат за нейното развитие.

Зад решението на Пачев да даде тази стипендия, стои личната му история: „Когато бях дете, тренирах борба. Не бях талант в образованието като тези млади хора. Олимпийският шампион по борба от Бургаско Продан Гарджев ме забеляза. Извика ме и ми каза: „Моето момче, ти заслужаваш да взимаш стипендия. От другия месец ще се подписваш и ще ти давам тази сума пари всеки месец“. Аз съм от бедно семейство и за мен това беше изключителен жест. Това остави траен отпечатък у мен и ме мотивира да правя добро.“

Началникът на РУО – Бургас, Петя Петрова е част от екипа, който прави подбора на учениците, които да получат стипендията. На церемонията по връчването тя заявява: „Казват, че разликата между мечтите и целите е само в сроковете, които си поставяме. В лицето на Иван Пачев и неговия екип и идеята, с която дойдоха при нас, видяхме именно това – възможност няколко деца от Бургас да могат да конкретизират целите си. Това заслужава изключително уважение.“

Тя благодари на спомоществателя и увери, че експертите от Регионалното управление не са пестили енергия, за да открият децата, които най-много заслужават. Петрова пожела на стипендиантите да поддържат връзка с Иван Пачев и да помнят доброто. „Върнете доброто обратно към нас, към него и не спирайте да предавате нагатак“, каза още началникът на РУО – Бургас.

Директорката на Професионалната техническа гимназия Радка Костадинова изрази радостта си, че сред отличените е Даниел Иванов – възпитаник на училището в специалния „Топлотехника – топлинна, климатична, вентилационна и хладилна“.

„Неговата младежка енергия и жажда за нови знания и откривателство ще имат възможност да влязат в нова орбита. Даниел има творческо отношение към учебния процес, нееднократни изяви и класирания в общински и национални състезания и конкурси, носител е множество награди. Пречка да развие в пълнота своите възможности, е тежкото социално и материално положение на семейството му“, каза Костадинова.

„Всеки човек в тази стая, в целия свят, навсякъде има силата да направи нещо велико“, смята отличената десетокласничка от Немската езикова гимназия Ида Перчемлиева.

С фокус към математиката

Трябва да имаме устойчивост и най-добрите ни учители да подготвят тези, които да ги наследят, каза министър Красимир Вълчев

Математическите ни гимназии са ключови, за да бъдем силна страна в ерата на изкуствения интелект.“ Това каза министърът на образованието и науката Красимир Вълчев на среща с директори и учители по математика и информатика от математически и природо-математически гимназии от цялата страна.

В дискусиата, която се проведе в СМГ „Паисий Хилендарски“, взеха участие и представители на академичната общност и БАН, съобщава Пресцентърът на МОН.

Министерството на образованието и науката подготвя Национална програма за възпроизвеждане на най-добрите школи по математика, които подготвят учениците за участие в олимпиади и състезания, стана ясно по време на срещата. За целта ще бъдат отделени 1 млн. лева.

Идеята е най-опитните и добри преподаватели математици да предават уменията си на по-млади учители и те да продължат тяхната успешна работа в школите.

„Трябва да имаме устойчивост и най-добрите ни учители да подготвят тези, които да ги наследят и да разширят дейността им“, каза министър Вълчев.

Той увери, че МОН ще заделни достатъчно средства за реализиране на този приоритет.

По време на дискусиата бяха обсъдени възможностите да се намали нормативът от часове в училищата на преподавателите, които са ангажирани в тези школи, за да имат повече време да се посветят на тях. Тема на разговор бе и актуализирането на параметрите в Националната

Снимка Олег Полюев

програма „Ученически олимпиади и състезания“.

В рамките на провела се кръгла маса в парламента на тема „Образованието на учениците в V – VII клас на фокус“ министър Вълчев съобщи, че ще се търсят възможности за изграждане на нова математическа гимназия в София или за разширяване базата на СМГ „Паисий Хилендарски“.

МОН вече разработва мерки за насърчаване изучаването на математика и природни науки в училищата и за стимулиране на бъдещи студенти към тези специалности, посочи още Вълчев.

По време на форума министърът коментира, че трябва да бъде направена

качествена промяна и да има изцяло нови учебни програми. Трябва да има и количествена промяна, която е свързана и с учебния план, предава БТА.

„Можем да се откажем от част от часовете за профилирана подготовка, да качим материал нагоре, да намалим часовете за разширено изучаване на чужд език. В момента учениците от пети до седми клас имат всеки ден по седем-осем часа. Можем да върнем природните науки в осми клас – там, където не се изучават. Да се увеличи математиката. Да се намали амбицията на някои теми. Да се промени и преподаването – да има повече практическа насоченост“, посочи Вълчев. АЗ-БУК

420 младежи от Кюстендил в кампания срещу рисковете в мрежата

Северина ДИМИТРОВА

420 младежи от осем гимназии в община Кюстендил се включиха в кампанията за по-безопасно и отговорно използване на онлайн технологиите.

Общинският съвет по наркотични вещества и Превантивно-информационният център по наркотични вещества с подкрепата на Община Кюстендил организираха по повод Международен ден за безопасен интернет кампания с превантивна цел чрез прожекция на филма „Киберпрестъпност“, насочена към младежи от IX до XI клас.

На прожекциите присъстваха заместник-кметове и районният прокурор и административен ръководител Албена Разсолкова.

В рамките на две последователни седмици те запознаха младежите с рисковете, които крие интернет, и обърнаха вниманието им върху начините за предпазване от тях.

Филмът е по действителни събития и с мисия. Продукцията има за

цел да образова децата и техните родители как да се справят с потенциалните опасности.

Фокусът е поставен върху стъпките, които трябва да се предприемат при общуване в интернет, за да не се стига до рискове, които могат да доведат до тежки последици.

Денят за безопасен интернет се отбелязва всяка година през февруари в повече от 140 държави. Той насърчава по-безопасното и по-отговорно

използване на онлайн технологиите от децата и младите хора по целия свят. Денят за безопасен интернет има за цел да повиши осведомеността за възникващи онлайн проблеми.

Тази тема призовава всички заинтересовани страни – родители, учители, ученици, институции, организации, меди и технологични компании, да се ангажират със създаването на по-безопасен, отговорен и приятелски интернет за всички.

България е домакин на международен форум за иновации

Внедряването на иновации има стратегическо значение за развитието на икономиката в България. Това заяви д-р Бойко Таков – изпълнителен директор на Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средните предприятия, в отговор на въпрос на Емил Спахийски – водещ на откриващия панел на Innovation Explorer 2025 в София и директор на Националното издателство за образование и наука „Аз-буки“. Агенцията е институционален партньор на международния форум за иновации и високи технологии.

„За да растат икономиките, е важно внедряването на иновации. Важно е да се подкрепя експортната дейност на българските малки и средни предприятия. Защото често говорим за инвестиции, а интернационализацията и иновациите са онази значима стъпка, която води до ръст на икономиката“, заяви още Бойко Таков.

Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средните предприятия за поредна година подкрепя Innovation Explorer 2025 –

Снимка Соломон Франсез

Директорът на Национално издателство „Аз-буки“ води откриващия панел на Innovation Explorer 2025

събитие, насочено към опазване на околната среда, което изкупува изцяло въглеродния си отпечатък. По време на форума д-р Таков сподели, че България е на финалната права с подготовката за ЕКСПО 2025, където темата тази година е „Проектиране на бъдещо общество за нашия живот“.

„Българският павилион е разположен в зоната „Спасяване на животите“ – каза д-р Таков. – Разглеждаме спасяването на живота през бактериите. Ползните бактерии, които живеят в съобщества, но имат изключителното свойство, когато са изправени пред заплаха, да се обединяват и да я преодоляват. Това е и нашият апел

към света – да покажем, че заедно държавите можем да се обединяваме срещу природните заплахи и да ги преодоляваме.“

На ЕКСПО 25 страната ни ще представи и родното кисело мляко с бактерията *Lactobacillus Bulgaricus*, което в Япония е на почит и го определят като източник на здраве и дълголетие.

В своето приветствие към участниците Йорданка Чобанова – ръководител на Представителството на Европейската комисия в България, представи българско изобретение – робота Албена, която е виртуоз в плевенето на биоземеделски култури. С помощта на изкуствен интелект Албена разпознава безпогрешно плевелите – по-бързо от човешкото око, и ги изкоренява по-бързо от човешката ръка. Работи изцяло със слънчева енергия. Тази иновативна технология може да промени биоземеделството. Албена е едно от доказателствата, че българският талант е тук.

Тази година Innovation Explorer се провежда за 11-и път. Основният

акцент е върху геополитическите промени, а мотото на конференцията – „Екстремен свят“. Сред основните акценти са темите за цифровизацията и изкуствения интелект. Участие във форума взеха водещи специалисти в областта на иновациите както у нас, така и от чужбина. В началото на събитието бе направен паралел и между основните страни, които се конкурират в развитието на изкуствения интелект и технологиите. На лидерските позиции са САЩ, Китай и Европа, които си поставят различни цели с развитието на иновациите и изкуствения интелект.

Според д-р Робърт Аткинсън от Американската фондация за технологии и иновации „Европа“ е в търсене на правилната доза регулации в контекста на иновациите, докато в Китай тези разговори не съществуват, защото там темата е една – как можем да вървим по-бързо. По думите му, Китай е уникална страна, която търси абсолютно предимство и това ги е довело до невъобразими в момента за Европа решения за развитието на технологиите. АЗ-БУКИ

Театрален марафон на испански език

Интерпретациите на талантиливите актьори от цялата страна вълнуват публиката

Театърът и испанският език и култура вървяха ръка за ръка в рамките на тридневния XXV национален фестивал за училищен театър на испански език, който всяка година се организира от отдел „Образование“ към Посолството на Испания в България, съобщават от дипломатическата мисия. Надпреварата, в която взеха участие 25 училища от страната, се проведе в Театъра на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“. Призове бяха раздадени в края на Фестивала, а церемонията е подобна на тази при връчването на най-големите награди за кино и драматургия.

Талантливите ученици предложиха широк спектър от впечатляващи интерпретации на най-разнообразни произведения – от драматургии от Испанския златен век като Лопе де Вега, през класици като Антонио Буеро Валехо, Мигел Михура и Федерико Гарсиа Лорка до най-съвременни автори.

Представените в този своеобразен театрален марафон творби бяха на невероятно ниво и развълнуваха публиката с моменти на звездно представяне и постановки, достойни за професионалната сцена, споделят организаторите на утвърдилото се престижно образователно и културно събитие.

В рамките на Фестивала учениците показват изключителни качества – както заради удивителните им актьорски умения, така и заради лекотата в изпълнението на ролите на испански, демонстрирайки високо ниво на владене на езика. От друга страна, заслужава голямо признание и огромният труд на испанските и българските учители, които ден след ден и репетиция след репетиция са довели училищния театър и испанския език до това блестящо ниво.

В напрегнато очакване публиката аплодираше една след друга заслужените награди, които се връчваха от присъстващите почетни гости. Сред тях бяха и Н.Пр. Мигел Алонсо Берно – посланик

Снимка Consejería De Educación En Bulgaria

В XXV национален фестивал за училищен театър на испански език таланта си показаха 25 труп

на Испания у нас, който присъства неотлъчно на официалното откриване и на тържественото закриване. Той остана до връчването на последната награда, демонстрирайки ангажираността на Испания към събитието, което събира театъра и испанския език в България.

Надпреварата се проведе в две категории – А и Б. В първата участват 16 училища по програмата „Испански езикови гимназии и паралелки“ съгласно Споразумението между Испания и България, а във втората – 9 образователни институции,

в които се преподава испански език.

Първа награда за най-добра пиеса в категория А отива при трупата от 4. ЕГ „Фр. Жолио-Кюри“ – Варна, а втората – при учениците от СУ „Максим Горки“, Стара Загора. Те ще представяват България на

XXVI международен фестивал за училищен театър на испански език, който ще се проведе в Румъния между 2 и 5 юни 2025 г.

В първата група специалната награда на журито е присъдена на учениците от ППЗЕ „Захарий Стоянов“ – Сливен. Носителите на първа награда от Варна печелят и приз за най-добро изразяване на испански език в група. Дамян Попов от трупата печели и индивидуална награда – за най-добра мъжка роля.

Сценографията на СЕУ „Св. Паисий Хилендарски“ – Дупница, е удостоена с приз за най-добра. Отличието „Най-добри сценичните костюми“ отива при гимназистите от ПЕГ „Проф. д-р Асен Златаров“ – Велико Търново. Индивидуални награди в първата група печелят още Яна Черчи и Даниел Диканаров от столичната 164. ГПИЕ „Мигел де Сервантес“. Те грабват съответно награда за най-добра женска роля и най-добра поддържаща мъжка роля. Надежда Николова от 127. СУ „Ив. Н. Денкоглу“ в София пък е отличена за най-добра поддържаща женска роля.

За най-добра пиеса в категория Б е определена постановката на ЕГ „Д-р Петър Берон“ в Кюстендил. Борис Захариев от трупата печели и приза за най-добра поддържаща мъжка роля. Наградата за най-добри сценични костюми отива при ЕГ „Иван Вазов“ – Смолян. Александра Георгиева от трупата грабва и награда за най-добра поддържаща женска роля. Отличие за най-добро изразяване на испански език в групата печелят учениците от Първа английска гимназия в София.

За най-добра пиеса в категория „Начално училище и прогимназия“ пък е определена постановката на 129. ОУ „Антим I“ – София. Носител на приза „Най-добра мъжка роля“ е Едоардо Иванов Юрато от Центъра за изкуство, култура и образование „София“, а на „Най-добра женска роля“ – Лилия Палашева от 1. СУ „Пенчо Славейков“, – София. АЗ-БУКИ

ЕГ „Д-р Петър Берон“ с две награди

Тони ИЛИЕВА

Учениците от клуб „Училищен театър на испански език“ при ЕГ „Д-р Петър Берон“ в Кюстендил с ръководител Евелина Григорова – старши учител по испански език, постигнаха значителен успех на XXV национален фестивал за училищен театър на испански език.

Актьорската трупа на ЕГ „Д-р Петър Берон“ в състав: Виктория Ангелкова, Виктория Антонова, Велзара Стоева, Василена Велнова, Деяна Николова, Борис Захариев, Михаил Захариев, Веселин Ивчев и Виктория Георгиева, представи пиесата „Марибел и странното семейство“ от известния испански драматург Мигел Михура. Сценичното представяне беше подкрепено от отлична техническа реализация.

Журито, впечатлено от актьорските уме-

ния, сценичната изява и добротото владене на испански език, присъди на трупата от Кюстендил две престижни награди: първо място в категория „Б“ за „Най-добра постановка“ – златен плакет и екскурзия в България, както и първа награда за най-добра поддържаща мъжка роля на Борис Захариев – статуетка и ваучер за безплатен изпит DELE.

Освен това таланта на учениците от ЕГ „Д-р Петър Берон“ беше признат и в националния конкурс за афиш на Фестивала, който тази година беше спечелен от художничката Божидара Василева – ученичка от IX^a клас в гимназията.

Този невероятен успех още веднъж доказва високото ниво на чуждоезиковата подготовка и отпаденост на учениците от ЕГ „Д-р Петър Берон“ и на техните учители по чужди езици.

Лъвски скок в памет на Апостола

Ангел ДОБРИКОВ

Дванадесет отбора с по шест състезатели, разпределени в три възрастови групи: V – VII, VIII – X и XI – XII клас от Профилираната природо-математическа гимназия „Васил Левски“ в Смолян се включват тази година в спортната надпревара „Лъвски скок“.

Състезанието е традиционно от 2011 година. Посветено е на патронния празник на ППМГ „Васил Левски“ и на отбелязването на 152-рата годишнина от гибелта на Апостола на свобода.

Надпреварата се проведе в спортната зала на училището и бе открита от представителя на Националната спортна академия Тодор Малинов.

Освен продължаване на традицията целта на състезанието е учениците да поднесат почитта и уважението си към идеите и делото на своя патрон. Важно е и приобщаването на младите хора към активни занимания с различни физически дейности и спорт, към постигане на максимална изява на физическите им качества и възможности в духа

на „честната игра“.

Поздрав към участниците в състезанието отправиха малчуганите от смолянската Детска градина „Славейче“.

Сред официалните гости на събитието бяха председателят смолянския Общински съвет Димитър Кацаров и секретарят на Община Смолян Момчил Николов. Организатори на проявата са Община Смолян, ППМГ „Васил Левски“, Регионалното управление на образованието – Смолян, и Общинският комитет „Васил Левски“.

Снимка Община Смолян

Спортната надпревара „Лъвски скок“ се провежда традиционно от 2011 г.

Светът от другата страна на обектива

В ПГ по текстил и моден дизайн във Варна мотивират децата със занимания по интереси

Инж. Ганка Трендафилова е учител по практически обучение в Професионалната гимназия по текстил и моден дизайн – Варна. Ръководител е на два клуба за занимания по интереси – „Декоративен грим“ и „Фотография“, които се посещават от ученици от гимназиален етап с различна мотивация и обучителни затруднения. На първи ноември 2024 г. – Деня на народните будители, е удостоена с наградата на Министерството на образованието и науката „Константин Величков“ в категорията „Постижани резултати при обхвата и включването на деца и ученици в образователната система“. Номинирана е от Педагогическия екип на Професионалната гимназия по текстил и моден дизайн – Варна.

Снимка Личен архив

Инж. Ганка Трендафилова с ученици от специалния предмет „Театрален грим и перуки“

Зина СОКОЛОВА

Инж. Ганка Трендафилова е сравнително отскоро в системата на образованието. В Професионалната гимназия по текстил и моден дизайн – Варна, работи от 2019 година. През 2020 г. гимназията обявява прием по новата специалност „Театрален грим и перуки“, която се покрива с професионалната компетентност и опит на инж. Трендафилова. Участва в разработването на учебни програми, включително и на националната изпитна програма за специалността. Тя обучава учениците по специалния предмет „Театрален грим и перуки“. През тази учебна година ще завърши първият випуск.

Инженер е по образование. Работила е в частния сектор в проектантска фирма, преди да приеме предизвикателството да бъде учител.

„Преди да кандидатствам за работа в гимназията, експертната ми беше в частния сектор. Да бъдеш учител, се оказва динамична, отговорна, мотивираща, креативна и приобщаваща дейност. В работата

с ученици срещаме ежедневно различни предизвикателства. Обичам децата. Имам търпение и желание да общувам с тях, но когато си в ролята на учител, отговорността е друга“, казва отличеният педагог.

Признава, че е било предизвикателство да премине от корпоративната среда към работата с ученици. В училище всичко е различно – начинът на общуване, подходът.

Идеята на клубовете „Фотография“ и „Декоративен грим“, които инж. Ганка Трендафилова ръководи, е учениците да развиват креативните си умения. Да се мотивират за учене. Да създават нови приятелства. Да откриват нов светоплед и да се научат да общуват.

„Когато правим грим, всъщност рисуваме, но върху човешко лице – подчертава тя. – Това е разликата между нас и художниците. Фотографията, от своя страна, може да направи така, че това, което сме нарисували, да изглежда още по-красиво.“

В двата клуба се опитват да открият красотата около нас. Учениците се учат да снимат, обсъждат, говорят за разликите между отделните видове фотография, за видовете грим. „Оттам стигаме и до теми какъв дрескод трябва да

спазваме, какъв стил на обличане е подходящ за различни ситуации. Също така обсъждаме и стила на обличане в различните професии“, разказва инж. Трендафилова.

В двата клуба са записани 28 ученици. Важно е, че те са от различни класове и специалности – от VIII до XII клас. Създават приятелства, стават по-близки, имат различни потребности, намират общи интереси, говорят и се забавляват, учейки. А това е най-важното, подчертава тяхната ръководителка.

Гимназистите научават много, но го правят в приятелска среда и това им е много приятно. Когато се записват в клуб, учениците сами го избират. Не е както в класната стая, където всички са задължени да присъстват.

Повечето ученици в клубовете, ръководени от Ганка Трендафилова, имат интерес към фотографията или грима. Понякога обаче има младежи, които попадат в клуба като част от индивидуален план за подкрепа. Но дори и те са привлечени от атмосферата, от средата и бързо се адаптират към нея. Разбира се, клубовете не са задължителни, но често учениците биват насочвани към тях от класните ръководители. Снимат с фотоапарати или с телефони.

Телефоните днес имат много добри камери, но снимането с фотоапарат носи друго усещане, категорична е Ганка Трендафилова. Удобството при телефоните е, че с тях снимките могат да бъдат обработени веднага след заснемането им. Но определено на учениците им е по-интересно да снимат с фотоапарат.

Освен практическите занимания те учат и теория – основни правила на композицията, за цветовете, баланс на изображението. Това им помага да подобрят снимките си. Някои от тях посещават клуба от момента, в който постъпят в гимназията, и продължават всяка година до завършването си.

Снимки на участници в клуба по фотография редовно се публикуват на страницата на училището във „Фейсбук“, организират се и изложби.

В момента се изгражда и училищна STEM среда, в която е заложено и фотографско студио. В него ще се обучават учениците от новата за гимназията професия „Фотограф“.

В клуба по декоративен грим участват главно момичета, но има и момчета, които проявяват интерес. Някои обичат да експериментират

и да създават визии.

Тази година в училището е открита нова специалност – „Асистент на лекар по дентална медицина“. Нова е и специалността „Сценичен костюм“. Към тях има интерес и местата в паралелките се запълват бързо. Преди да се открие нова специалност, се прави проучване сред бизнес средите дали има нужда от такива кадри, за да могат учениците да се реализират успешно след завършване.

„Хубаво е, когато се въвеждат нови специалности, защото те привличат различни ученици и ги стимулират да се развиват“, казва учителката.

В гимназията се обучават 546 ученици. Изминалата година донася на колектива две национални награди. Освен „Константин Величков“ на Ганка Трендафилова отличие има и младият учител Божидар Тодоров, който преподава история и цивилизации, география и икономика и гражданско образование.

А що се отнася до уменията да увлича учениците, Ганка Трендафилова е категорична: „За да работиш с ученици, трябва да ги обичаш. Ако не ги обичаш, ще ти бъде трудно и нищо няма да постигнеш“.

Светлина дајте!

ОУ „Христо Максимов“ в Самоков отпразнува 185 години от създаването си и 158 години от рождението на своя патрон

Петя НИКОЛОВА

Това е, като да имаш столетно дърво в двора си. Знаеш, че сянката му е дебела, а корените – дълбоки. Гордееш се с него, но и му отдаваш вниманието си всеки ден. За да продължи да го има.

ОУ „Христо Максимов“ в Самоков навърши 185 години. Респектираща възраст, която задължава – не само директора, а и всеки учител или ученик, преминаващ през класните му стай. Споделеното време остава.

„Учениците ни в начален етап вероятно не осъзнават в пълна степен колко дълга и значима е историята на нашето училище. Но колегите им я предоставят интригуващо и така, че да ги ангажира емоционално“, казва Антоанета Николова – директор на ОУ „Христо Максимов“.

Разговаряме за тазгодишното тържество. За неговото актуалното мото – „Без пламък мрак е“, и за това, че са избрали светулка да проследи сюжета и да открие своята загубила се светлина чрез уроците по история, родолюбие и доброта в училището.

„Изборът на светулката като символ е особено интересен – обяснява директорката. – Светулката напомня, че дори в най-мрачните моменти малките проблясъци на знание и истина могат да осветят пътя напред. В днешния често несигурен свят такава „светулка“ е по-необходима от всякога – като ориентир, който води към критично мислене, осъзнатост и личностно развитие. Под мотото „Без пламък мрак е“ учениците от всички класове представиха музикална програма с патриотични песни и рецитал, а залогът на светлината в тържеството ни подчерта значимостта на образованието като пътеводител и надежда за бъдещето. Светулката, макар и малка, символизира идеята, че всяка искра на знание е ценна и може да направи разлика“.

През своя 20-годишен стаж като учител и 8-годишен като директор Николова стига до убеждението, че всеки урок може да промени живота на едно дете. Вижда го и чрез работата си с уязвими групи. Голям процент от учениците принадлежат към тях, а родителите в Самоков предпочитат да записват децата си в близкото школо. Затова в ОУ „Христо Максимов“ се обучават деца, които живеят в района на училището. Тъй като е средишно, идват и ученици от три съседни села – Широки дол, Злокучене и Драгушиново.

„Вярвам, че всяко дете заслужава качествено образование и подкрепа за разгръщане на потенциала си – казва Антоанета Николова. – Когато има резултати, всички са доволни – деца, родители, учители. Затова винаги спазвам и мотивирам и колегите си да го правят, най-важната част от превърналото се в мое мото убеждение, че учителят не просто преподава факти, а събужда любопитство и желание за учене през целия живот.“

Подчертава още, че освен академични знания и умения учителят

Снимки ОУ „Христо Максимов“ – Самоков

Светулката със своя малък приятел от ОУ „Христо Максимов“, който ѝ помага да открие отново светлината си

Антоанета Николова, директор:

Обучението трябва да е персонализирано и подкрепящо

„Визията и екипът са основата на успеха. Успешното управление изисква да имаш ясна представа за бъдещето и постоянна комуникация с ученици, учители, родители и общността.“

Търпението и емпатията са ключови, защото образованието е мисия. Ученето никога не спира, а промяната е неизбежна и необходима.“

В началото често се подценява колко е важно да разбираш индивидуалните нужди на всяко дете. С времето става ясно, че всяко дете е уникално, и за да бъде успешно обучението, трябва да е персонализирано и подкрепящо.“

изгражда у учениците важни личностни качества. „Той е мотиватор и опора. Помага на учениците да вярват в себе си, да преодоляват трудностите и да се развиват както лично, така и академично“, добавя директорката.

И ако изградените личностни качества и ценности се проявяват във времето, сега можем да разпознаем възпитаниците на самоковското Основно училище „Христо Максимов“ и по униформата. Въведена още през 2009 г., тя се поддържа и днес. Директорката Антоанета Николова обяснява, че в Самоков, където традициите и общностният дух се ценят, училищните униформи се възприемат както като символ на дисциплина и принадлежност, така и като част от уважението към образователната институция.

„Нашите униформи се харесват и на учениците, и на родителите, и на обществото – казва тя. – За жалост, са скъпи, осигуряват се от семействата и не се носят всекидневно. Аз и голям процент от колегите също имаме униформа, която заедно с учениците обличаме по повод на тържествени събития.“

Като ръководител, Николова се старее да мотивира екипа си да поддържа баланс между съхраняването на традициите и въвеждането на съвременни методи на обучение. Не само защото по този начин учениците ще се запознаят с историята на образователната институция, но и ще се вдъхновят да станат част от нейното бъдеще.

През годините директорката прави ценни изводи, които споделя с „Аз-буки“. Все още възприема себе си като учител, разбрала, че „няма бивши учители и няма едно решение за всички. Всяко дете има различен начин на учене, способности и интереси. Това за нея е най-важният урок.“

Потвърждават го 13-те училищни клуба за занимания по интереси, сред които са „Екоприключения“, „Вълшебното царство на родната реч“, „Математическа логика“, „Фотография“ и „Млад журналист“, който е създаден по проект „Успех за теб“.

„Включването в клуб „Млад журналист“ предоставя на уче-

ниците възможност да участват в медийни събития, срещи с журналисти и посещения на редакции – казва Николова. – Придобиват практически опит и се вдъхновяват, но и развиват умения за писане, редактиране на текстове, заснемане на видео и обработка на изображения.“

В Клуба децата издават училищен вестник, озаглавен „Максимовски свят“, но преди всичко се ангажират с проблемите на обществото и поддържат любопитството си към света. Според Николова проектите и програмите помагат много на учебния процес.

„Учениците обожават времето, прекарано в STEM центъра ни – добавя директорката. – Проектно базираното обучение им дава възможност да прилагат теоретичните си знания в реални ситуации. Чрез STEM и STEAM програмите свързват науката, технологиите, инженерството, изкуството и математиката с реални приложения. Освен това им харесва да се включват в проекти с кауза – екологични, благотворителни или обществени инициативи, защото осъзнават, че знанията им могат да допринесат за положителна промяна в обществото.“

От съвременна гледна точка, 185-годишното основно училище в Самоков, което носи името на преподавателя и писателя Христо Максимов, отразява визията и убежденията на всичките си ръководители и педагози. Неговите 170 деца, обучаващи се от I до VII клас, се изграждат като личности чрез комбинация от традиции и иновативни практики.

„Имам дългосрочна визия за развитието на училището – споделя Антоанета Николова. – В нея влиза създаването на устойчиви проекти, модернизирани на учебната база и адаптирани на учебните програми към съвременните изисквания. Мисля, че в нашето време учениците се интересуват от дигиталното и интерактивното обучение, от практическите дейности и свободата на изразяване. Не на последно място обаче поставям и личната връзка с учителите. Добрите взаимоотношения с преподавателите оказват силно влияние върху мотивацията на децата.“

И ако се върнем в началото, когато 185-годишното днес училище е било крехко като фиданка, ще разберем, че то е устояло на всички промени и предизвикателства. Благодарение на първите – основателите от самоковската Долна махала, които през 1840 г. са дръзнали да го създадат, та днес, когато всеки може да види, че на едноименната улица „Христо Максимов“ в Самоков здраво стои столетникът.

„Стремя се в нашето училище да се създава иновативна, подкрепяща и безопасна среда, в която ученици и учители се развиват и реализират своя потенциал. Горда съм, че целите се изпълняват, и имам прекрасен екип“, казва директорката Антоанета Николова. А пътят ѝ напред се осветява, защото следва призива на патрона Христо Максимов: „Светлина дайте! Мракът е родител на всяко зло!“.

По време на тържеството в Читалище-паметник „Отец Паисий 1859“ – Самоков

Снимка Общински младежки дом – Русе

Над 260 ученици рецитират в конкурса „За да я има България“

На тържествена церемония в Пленарната зала на Община Русе са отличени победителите в XXI издание на конкурса за рецитал „За да я има България“. Тази година в художествения маратон по пресъздаване на поетичен текст участват общо 267 ученици от I до XII клас, съобщават от Община Русе.

За първи път се включват и българските училища в чужбина. Участват общо 57 деца от общо 9 училища зад граница – от гръцките градове Кавала, Комотини, Драма, Неа Перамос и Аспровалта, от Букурещ и село Извоареле в Румъния, от Чикаго, САЩ, и от Рединг, Великобритания. Те се състезават в специален онлайн конкурсен формат като част от тазгодишното издание на надпреварата.

Останалите участници са разпределени в осем възрастови групи. Те показват уменията си в две направления – „Възрожденска поезия“ и „Следвъзрожденска и съвременна българска поезия“.

Най-добрите от тях са избрани от авторитетно жури с председатели Мариан Савов и Орлин Дяков – председател на Комисията по култура и религиозни въпроси към Общинския съвет – Русе, и членове Косьо Станев – актьор в Драматичния театър „Сава Огнянов“, Крум Гергицов – театровед, Тая Цветкова – актриса в Драматичния театър „Сава Огнянов“, и Мина Маринова – ръководител на театрално студио „Маска“ към Общинския младежки дом.

Събитието се провежда за 21-ви път в чест на Националния празник 3 март. Целта му е да популяризира българската поезия и да съхрани националното самочувствие на младите хора. Конкурсът е част от Програмата на мерките за закрила на деца с изявени дарби в Община Русе за 2025 г.

Отличените получават дипломи и предметни награди. Пълният списъкът с победителите е публикуван на страницата на Общинския младежки дом. *АЗБУКИ*

Нова технологична среда във филиала на Русенския университет в Разград

Филиалът на Русенския университет „Ангел Кънчев“ в Разград продължава активно да модернизира учебния процес. Най-новото подобрение е внедряването на интерактивни монитори, които повишават качеството на обучението и ангажираността на студентите, съобщават от висшето училище.

„Във Филиала разполагаме с общо шест интерактивни монитора, като два от тях са закупени по Националната програма на МОН „Дигитална квалификация“. Благодарение на тази инициатива всички лекционни и семинарни зали вече са оборудвани с модерни презентационни системи“, споделя директорът на Филиал – Разград, проф. д.н. Станка Дамянова.

Академичният състав преминава специализирани обучения и семинари в рамките на координираната от МОН програма, за да използва ефективно новото оборудване. „Екипът на Русенския университет обучи над 400 преподаватели от 43 висши училища в прилагането на иновативни образователни технологии“, допълва проф. Дамянова.

Интерактивните монитори предоставят широки възможности за по-атрактивно и ефективно преподаване. Те позволяват използването на различни визуални материали, като чертежи, схеми, изображения и видеоклипове. Освен това могат да бъдат интегрирани хипервръзки към онлайн ресурси, което улеснява достъпа до актуална информация.

„Най-важното е да адаптираме образователната система към дигиталното поколение, наричано още Z-поколение“, подчертава директорът на Филиала.

Националната програма „Дигитална квалификация“ цели да повиши дигиталните умения и компетентности на преподавателите във висшето образование. Обучението се провежда от Русенския университет, а лекторският екип е под ръководството на проф. д-р Ангел Смрикаров – ръководител на Центъра за образователни технологии. В екипа участват преподаватели от Русенския университет „Ангел Кънчев“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Тракийския университет – Стара Загора, Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ и Българската академия на науките. *АЗБУКИ*

Разговорът води
Диляна КОЧЕВА

– Г-н Милков, какви са основните приоритети на Община Русе по отношение на образованието през 2025 г.?

– С гордост мога да отбележа, че Русенска област е лидер в предоставянето на дуално обучение за учениците и в развитието на уменията и компетентностите на XXI век.

Най-голямото предизвикателство, което стои пред нас, е свързано с демографските процеси и броя на учащите. В същото време, учениците ни показват отлични резултати на държавните зрелостни изпити и националните външни оценявания.

Нашата община е първата в страната, която въведе роботиката като безплатна допълнителна дейност за всички деца в детските градини и началния етап на образование. Предстои да разширим обучението по роботика и софтуерно кодиране, като включим и училищата в малките населени места в общината. В образователните институции, в които няма подготвени преподаватели, обучението на учениците ще се извършва от специалисти от Общинския център за научно и техническо творчество.

За трета поредна година организираме и Общинско състезание по роботика съвместно с Русенския университет „Ангел Кънчев“. Тази година в него ще се включат и детски градини.

Ще продължим да подпомагаме и процеса по пълното въвеждане на едноосменно обучение на всички ученици в общината. През учебната 2023/2024 г. на една смяна премина още едно от големите училища в града – Средното училище с преподаване на немски език „Фридрих Шилер“.

Продължава и изпълнението на Националната програма на Министерството на образованието и науката за изграждане на нов учебен корпус за нуждите на СУ „Васил Левски“ на стойност 4 535 000 лв. Новият корпус на училището ще позволи преминаването на над 1300 ученици на едноосменен режим на обучение.

Ще продължим да подкрепяме и българските общности в чужбина и ще работим за осигуряването на стипендии от общинския бюджет за обучение в Русенския университет на студенти от диаспората.

– Какъв е размерът на инвестициите за обновяването и модернизацията на сградите на училищата и детските градини през тази година? Кои са проектите, с които най-много се гордеете?

– За обновяване и модернизация на материалната база на училищата и детските градини в Община Русе има три програми. Едната е Общинската образователна програма (2022 – 2025), втората е подпрограмата „Проектиране и изграждане на нови детски площадки и/или ремонти и сертифициране на съществуващи такива, облагородяване на дворни пространства, модернизирани на материалната база и осигуряване на достъпна архитектурна среда в общинските детски градини“, а третата – Програма за модернизация на учебния процес за общинските училища.

За периода 2022 – 2024 г. финансирането по подпрограмата „Проектиране и изграждане на нови детски площадки и/или ремонти и сертифициране на съществуващи такива, облагородяване на дворни пространства, модернизирани на материалната база и осигуряване на достъпна архитектурна среда в общинските детски градини“ е в размер на 337 348 лв., а по Програмата за модернизация на учебния процес – 43 693 лв.

През 2025 г. ще отвори врати и новоизградена модерна детска градина за пет групи с басейн, физкултурен салон и зала за музика в централната част на града, с която много се гордеем.

В ОУ „Никола Обретенов“ се изгражда нов спортен комплекс с модерен физкултурен салон и прилежащи помещения, тъй като училището никога не е разполагало с такъв.

На финалната права е и строежът на изключително модерния спортен комплекс, който изграждаме в Градския парк. В него ще функционира вътрешен и външен басейн заедно със спа част, детска площадка, фитнес и др. В момента върви бурно строителство, а съвсем скоро той ще бъде на разположение за русенци и гостите на града. Възнамеряваме там да се провеждат и часове по плуване за русенските ученици.

С цел осигуряване на достъпна среда на обществени сгради в СУ „Възраждане“ по проект

„Красива България“ ще се изгради асансьор за достъп на лица с увреждания. В СУЕЕ „Св. Константин-Кирил Философ“ ще бъде монтирана вертикална подземна платформа за хора в неравностойно положение. В ОУ „Васил Априлов“ и ОУ „Тома Кърджиев“ вече използват новоизградени хидравлични платформи.

– Как се развива дигитализацията на образователната система в общината? Какво сте направили към момента и какво планирате в бъдеще?

– В Стратегията за развитие на предучилищното и училищното образование в община Русе (2022 – 2026) подробно са разписани целите и дейностите на територията на общината, включително в сферата на дигитализацията. Целенасочено извършихме проучвания сред директорите, свързани с важноста на дейностите и посоката на развитие на институцията, която управляват.

За 100% от детските градини е най-важно развитието на умения за съвместно планиране и целеполагане, както и за екипна работа. На второ място, с равен процент, са уменията за общуване с родителите и повишаването на квалификацията.

Развиването на дигитални умения е приоритет за 88% от детските градини. Преобладава мнението, че това ще е по-ползено на учителите в администрирането и търсенето на материали, отколкото по време на директния учебен процес, тъй като достъпът на децата до технологиите трябва да е ограничен.

За 100% от анкетираните най-важно за децата е развитието на социално-емоционалните и езиковите умения, моториката и творческото мислене. За всички образователни институции е приоритет развиването на иновации в учебния процес, но не са толкова категорични, че това е най-важно в управлението на организацията. Числата показват, че за 60% е най-важно, а за 40% – не толкова.

Това е точно обратното на нагласите в детските градини, предвид различната възрастова група и методиката на обучение.

Внедряването и ролята на дигиталните технологии в училищата е приоритет за всички. По отношение на иновациите в управлението всички училища ползват облачни платформи за дигитализиране на административните процеси, което улеснява учителите и облекчава документооборота.

Освен традиционните методи и масовите учебни материали, които са основен подход за малък процент от училищата, впечатление прави постепенното навлизане на проектно базираното обучение и активното използване на STEM центровете.

Интересен пример за нестандартен подход в обучението и за успешно сътрудничество между отделните етапи на образованието дава АЕГ „Гео Милев“, което е първото училище с подписан договор с Русенския университет. Преподаватели от висшето училище преподават на учениците профилиращи предмети, като информационни технологии и предприемачество в XI и XII клас.

В част от училищата в община Русе се използва моделът 1:1, при който всеки ученик и учител имат свое електронно устройство и свързан към него персонален профил. В нашите училища се залага на качествено обучение, а учителите използват в своята работа високоскоростен интернет и интерактивни дисплеи.

В приоритетна област 1 на Стратегията са представени насоки за трансформация на образователните процеси с помощта на дигитални технологии, които отразяват световните тенденции и отговарят на европейските стандарти за образование. Насоките предоставят изчерпателна методика за пълноценно приложение на дигиталните технологии както в учебните, така и в административните процеси на отделните училища.

– Споменахте STEM центровете. Към момента какъв е броят на изградените центрове в училищата в общината?

– В община Русе са изградени STEM центровете и кабинети по Националната програма на МОН в СУ „Васил Левски“, АГ „Гео Милев“, МГ „Баба Тонка“, ОУ „Ангел Кънчев“ и ОУ „Васил Априлов“. В момента по Националния план за възстановяване и устойчивост във всички училища в общината се изграждат подобни центрове. Този процес ще създаде интегрирана мрежа от кабинети, работилници, лаборатории, дигитални и други учебни пространства в училищата. Ще допринесе и за създаване на култура за иновации в училищните общности.

Новата база ще предостави необходимите условия за съвременно и качествено STEM обучение в училище. Ще повлияе позитивно за мотивирането на учениците за изучаване на природни науки, математика и технологии, за повишаване на образователните резултати, за придобиване

Пенчо Милков, кмет на Община Русе:

Русе е лидер в дуалното обучение

Най-голямото предизвикателство пред нас е намаляващият брой на учениците, но те показват отлични резултати на изпитите

Снимка Община Русе

Пенчо Милков е кмет на Русе от 2019 г. Завършва Юридическия факултет на Русенския университет „Ангел Кънчев“. От 2013 г. е доктор по право. Работил е като адвокат по гражданско, търговско и административно право. От 2011 г. до 2017 г. е общински съветник в Общинския съвет – Русе. Има диплом от Института за социална политика, а през 2017 г. става и магистър по национална сигурност и отбрана във Военната академия „Г. С. Раковски“ в София. Народен представител от Русе в 44. народно събрание, в което е член на комисиите по правни въпроси и по вътрешна сигурност и обществен ред. Съвносител на 25 законопроекта.

включително и на дигитални умения, предприемачество и личностно развитие.

Подкрепяме младежките инициативи, като предоставяме ресурси за проекти, които насърчават социалната активност, иновациите и устойчивото развитие.

Планираме да развиваме още програми за насърчаване на доброволството и ангажираността на младите хора в каузи, свързани с екологията, социалната подкрепа и културните инициативи.

Освен това ще се организират спортни събития, кампании за физическа активност и инициативи, които насърчават здравословния начин на живот сред младите хора.

По темата за международните програми и мобилност ще се работи за разширяване на достъпа до програми за обмен, които дават възможност на младите хора да се запознаят с добри практики в други държави и да изградят международни партньорства.

За успешното изпълнение на тези мерки работят Общинският младежки дом, Младежният парламент към него, както и дирекция „Младежки дейности и спорт“. Те организират инициативи в партньорство с образователни институции, младежки организации и неправителствения сектор, за да се гарантира, че повече млади хора ще имат възможност да се включат в проявите.

Общинският младежки дом в Русе е водеща институция в организирането на разнообразни дейности за младите хора, обхващащи култура, изкуство, неформално образование, екология, спорт, доброволчество и др. Той организира и провежда различни събития, фестивали, конкурси, концерти, инициативи и кампании, като предоставя възможности за доброволно и активно участие на хиляди млади хора в тях.

– Кои са младежките организации, с които Община Русе си сътрудничи най-активно през годините?

– Община Русе поддържа дългогодишно и активно сътрудничество с различни организации, които играят ключова роля в развитието на младежките дейности в града. Някои от най-значимите партньорства и съвместни проекти са със сдруженията „Национален младежки форум“, „България на младите“, „Напред“ и много други. Например, като пълноправен член на Европейския младежки форум, сдружение „Национален младежки форум“ е активен партньор на Община Русе в изграждането и застъпничеството за младежки политики. С тях имаме подписано споразумение от 2022 г.

Същата година Общината беше домакин на

национална среща на младежките парламенти на България. През 2024 г. сътрудничеството продължи със срещи по места, посветени на диалога на Европейския съюз.

Със сдружение „България на младите“ беше направена симулация „Модел Република България“, която е първата по рода си интерактивна симулация на държавна власт, предназначена за ученици и студенти. Тя включва пленарни сесии, които симулират работата и взаимодействието между Народното събрание, Министерския съвет и Президентството. 40 ученици и студенти от цялата страна влязоха в ролята на народни представители, министри и журналисти. Събитието имаше за цел да предостави образователна стойност и интерактивен опит, който помага на участниците да разберат как функционират демократичните институции и държавната власт, процесите по законотворчество и вземане на управленски решения.

Българският младежки Червен кръст пък организира инициативи, насочени към опазване здравето и живота на младите хора.

А сдружение „Напред“ проведе дискусии по теми за активното участие на младите в общественния живот на нашия град.

Със здравословен начин на живот и опазване на околната среда се занимава Сдружението на българските скаути. А чрез инициативата „Да спасим децата и Русе от дрогата“ целим да се разпространи сред децата и родителите информация за зависимостите и тяхното предотвратяване.

През годините Община Русе многократно е осигурявала съдействие и домакинство при провеждане на обучителния семинар „Младите българи – архитекти на промяната“ на фондация „Искам бебе“. С ентузиазъм се включихме и във всички кампании на инициативата „Капачки за бъдеще“, като по идея на младите хора бяха поставени сърца за събирането им. Доброволци от Младежкия парламент пък показват грижа за животните, разхождайки кучета от Общинския приют за безстопанствени животни.

– Как Общината насърчава младите хора в Русе да участват в обществен живот и да бъдат по-активни?

– За целта провеждаме разнообразни инициативи и програми с акцент върху създаването на повече възможности за участие на младите хора в обществения живот, осигуряване на достъп до качествено образование и обучение, насърчаване на младежкото предприемачество и улесняване на връзката между образователните институции и бизнеса.

Общинският младежки дом в Русе играе ключова роля в предоставянето на информация и консултации на младите хора в областта на европейските младежки програми и доброволството. Организират се младежки събития, уебинари и обучителни семинари, които целят да повишат информираността и ангажираността на младите хора. Всяка година се провежда Академия за младежки лидери, подкрепена от общинския план за младежта. Сред другите активности, в които се включва той, са участие в обучение „Правата на човека“ в Международния младежки център в Добрич, в Националната среща на младежките парламенти в Габрово и обучение на тема „Местна власт“.

Освен това се провеждат постоянни срещи на млади хора с местната власт.

– Какви възможности предлагате за младите хора, които искат да останат и да се развиват в общината?

– Някои от ключовите инициативи и програми са „Образователни и кариерни възможности“, „Младежки инициативи и участие в обществения живот“ и „Подкрепа за младежко предприемачество“. Русе разполага с утвърдени образователни институции, които предлагат качествено обучение и възможности за професионално развитие.

Всяка година се организира кариерен форум „А сега накъде?“, който помага на младите хора да се ориентират професионално и да изберат подходящо висше училище. Заедно с това се представят различни професии и техните професионални отговорности от изявени русенски професионалисти.

Не на последно място, Общината насърчава младежкото предприемачество чрез различни програми и инициативи, които целят да улеснят връзката между образователните институции и бизнеса, както и да предоставят ресурси и подкрепа за започване на собствени проекти.

на система от компетентности, ключови умения, ориентирани към практиката. И не на последно място – за кариерното ориентиране на учениците и насочването им към технологични професии.

– Как работите с Русенския университет „Ангел Кънчев“, средните училища и гимназиите, за да подготвите младежите за пазара на труда?

– Община Русе осигурява стаж на студенти, като част от участвалите в практиките, както и отличници от випуските на русенската Алма матер биват наети дългосрочно в местната администрация. Община Русе, Общинското предприятие „Комунални дейности“, както и „Общински транспорт Русе“ работят с русенски училища по системата за дуално обучение. Това дава възможност на ученици да придобият опит в общинската администрация, в предприятията и звена и да трупат практически умения паралелно с изучаването на специализираните предмети в учебното заведение.

Всяка година се провеждат текущи и държавни практики за студенти от специалност „Предучилищна и начална училищна педаго-

гика“ на Русенския университет.

Кариерно ориентиране и консултиране в общината се извършва от ЦПЛР – ЦУТНТ, Русе. Организирани са обучения по програмата за кариерно ориентиране, групови дискусии по теми от 30 филма за кариерно ориентиране в училищното образование, тренинги, форми, състезания, решаване на въпросници и работа с интерактивни упражнения, реализирани от петима кариерни консултанти.

– Наскоро приехте Общинския годишен план за младежта за 2025 г. Кои са основните акценти в него?

– Планът е създаден с фокус върху активното включване на младите хора в обществения живот, тяхното личностно развитие и изграждането на умения за бъдещето. Основните акценти включват големи теми като „Образование и обучение“, „Подкрепа за младежки инициативи“, „Доброволчество и гражданска активност“, „Спорт и здравословен начин на живот“ и „Международни програми и мобилност“.

Организираме семинари, работилници и курсове, които ще подпомогнат младите хора в развитието на ключови компетенции,

Университетът „Проф. д-р Асен Златаров“ с ново име

Парламентът преименува Университета „Проф. д-р Асен Златаров“ със седалище в Бургас на Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“. Решението е взето единодушно със 163 гласа „за“, съобщава БТА.

За промяната в наименованието има решение на Академичния съвет на Университета от 5 юни 2024 г., както и на Общото събрание от 12 юни миналата година.

Името Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ от няколко години се е наложило в публичното пространство и прави висшето училище по-разпознаваемо, тъй като определението „Бургаски“ е свързано с местоположението на висшето училище, подобно на Софийски университет, Великотърновски университет, Пловдивски университет, Шуменски университет, Русенски уни-

верситет и др., се посочва в мотивите за решението.

Определението „държавен“ акцентира, че държавата чрез Министерството на образованието и науката е собственик на Университета, и по този начин се подчертава разликата с второто голямо висше училище в морския град – Бургаския свободен университет, който е частен, се допълва още в мотивите.

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ има подписани споразумения за сътрудничество с всички общини в Бургаска област, в резултат на което в последните години се е увеличил броят на студентите от Бургас и в региона. През настоящата година те са 3600, което е 15 на сто повече от миналата година, се посочва още в мотивите. **АЗБУКИ**

Обвързват част от приема в „Медицина“ с реализация у нас

Отчита се тенденция все повече млади лекари да избират да останат в родината

Част от държавно финансиранния прием по професионално направление „Медицина“ да се обвърже със сключването на договор за задължителна реализация в лечебно заведение в страната. Това съгласие бе постигнато между ректорите на висши училища, в които се провежда обучение в областта, и министъра на образованието и науката Красимир Вълчев, съобщава Пресцентърът на МОН. В срещата участва и министърът на здравеопазването доц. Силви Кирилов.

„Българската държава инвестира огромни средства в обучението на студентите ни по медицина, а висшите ни училища предлагат едно от най-добрите и конкурентни обучения в Европа. Същевременно част от завършилите заминават директно да работят в чужбина, от което губят всички“, подчерта министър Красимир Вълчев.

Представителите на университетите подкрепиха предложението.

По време на срещата е споделена и тенденция все повече студенти по медицина да искат да се реализират в страната ни. Това сочат и резултатите от анкетата сред 224 български абсолвенти от випуск 2024 на Медицинския факултет към Медицинския университет – София.

За трета поредна година продължава да расте броят на младите лекари, които искат да останат в България след завършването си. Да работят в България, планират 74,3%, или 160 от младите лекари ще влязат в болничните

Снимка Милена Стойкова/БТА

577 млади лекари от випуск 2024 на Медицинския университет в София положиха своята Хипократова клетва на церемония в зала 1 на НДК. Тази година завършват 224 български и 353 чуждестранни студенти

заведения у нас, посочват от МУ – София.

Желаещите да работят в болнични заведения, са 86,2%. Абсолвентите, които искат да бъдат общопрактикуващи лекари, са 7,7%, сочат още данните от анкетното проучване. На научна кариера биха се отдали 2,9% от завършващите. Остава нисък процентът на желаещите да работят като търговски представители на фармацевтични компании (1,4%). В административна структура в здравната система биха работили едва 1,5% от випуска.

Трите най-важни очаквания на младите лекари са: да се подобри заплащането (25%), да се подобри управлението на всички нива в здравната система (15,6%) и да бъде осигурена повече съвременна апаратура (12,4%).

Най-голям дял от желаещите да се развият извън пределите на България, са се ориентирали предимно към европейски държави – над 80%. Мотивите на напускащите страната ни са по-високо заплащане в чужбина (22,7%), по-добра организация на здравната система (19,4%). Дипломантите продължават да посочват като причина да заминат, обстоятелството, че развитието на младите кадри в здравната система у нас е трудно (14,3%).

Педиатрията е на първо място като най-желана специалност (10%). На второ място е кардиология (9,3%), а на трето – хирургия (8,7%). Онкологията и спешната медицина продължават да са най-малко предпочитаните от младите лекари сфери за работа – с по 1,8%. **АЗБУКИ**

Софийският разширява сътрудничеството в Аржентина

Ректорът на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. Георги Вълчев и проф. Лидия Бланко – ректор на Националния университет на Патагония „Сан Хуан Боско“ в Комодоро Ривадавия, Аржентина, подписаха Споразумение за сътрудничество и установяване на ползотворни академични контакти, обмен на познания, опит и съвместни дейности в различни научни области между двете институции. За това съобщават от Алма матер.

На срещата присъстваха проф. Христо Пимпирев, част от участниците в 33-тата българска антарктическа експедиция, екипажът на Научноизследователския кораб „Св. св. Кирил и Методий“ и други представители на България и Аржентина.

Изследователите от 33-тата българска антарктическа експедиция представиха своите проекти пред преподаватели и учени от Националния университет на Патагония „Сан Хуан Боско“. С кратки презентации те споделят с аржентинските си колеги целите и очакваните резултати от престоя си в Антарктика. Представените проекти са повод за множество въпроси от домакините – за ползваните методологии и технологичните

решения, които нашите изследователи прилагат в изучаването на о-в Ливингстън, както и за други конкретни области на проучвания от сферите на техните научни интереси.

В интервю пред БТА ректорът на Алма матер проф. д-р Георги Вълчев отбелязва основополагащата роля на Софийския университет в българските антарктически екпе-

Снимка СУ „Св. Климент Охридски“

Ректорът на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ проф. Георги Вълчев (вляво) и колежата му от Националния университет на Патагония „Сан Хуан Боско“ проф. Лидия Бланко подписаха споразумението за сътрудничество

диции. Той подчертава, че от самото начало на интереса на българските учени към този регион Университетът се утвърждава като център за научни изследвания и катализатор на българското присъствие в Антарктика.

По думите му, неслучайно Институтът за полярни изследвания е част от Университета, а базата носи името „Св. Климент Охридски“. Проф. Вълчев изтъкна още, че много от наименованията на географски обекти около базата са свързани със Софийския университет, което допълнително затвърждава тази връзка.

Ректорът на Софийския университет отбелязва, че антарктическата ни програма се изправя пред редица предизвикателства. Най-големите от тях са свързани с осигуряването на устойчиво финансиране и засилването на международното сътрудничество. По думите му, Алма матер активно работи за гарантирането на дългосрочни средства, които да позволят по-добро планиране на експедициите.

Според ректора за студентите и младите учени Антарктида е сбъдната мечта. Той изтъкна, че възможността им да стъпят на далечния континент и да бъдат част от реални научни изследвания, е не само вдъхновяващ, но и безценен опит. **АЗБУКИ**

Земята със сигурност ще ни отеснее

Учени изследват възможности за разселването ни на други планети

Д-р Петър Ефтимов е завършил „Ветеринарна медицина“ през 2006 г. в Лесотехническия университет – София. През 2012 г. завършва и специалност „Молекулярна биология“ към Софийския университет. От юни 2018 г. работи като главен асистент по хистология и ембриология в същия факултет. Проявява особен интерес към еволюционната биология на развитието и астробиологията.

Той е любител астроном и един от съръководителите на магистърската програма „Астрономия“, която обединява специалисти от пет факултета на СУ „Св. Климент Охридски“. В момента следва философия, защото смята, че това е едно от главните интелектуални предизвикателства в човешкия живот. Победител е в конкурса „Лаборатория за слава“ (FameLab) през 2016 г. и няколко пъти е бил член на журито на Конкурса.

Зина СОКОЛОВА

Д-р Петър Ефтимов е семейно „обременен“ с наука. По бащина линия – с ветеринарната медицина, а по майчина – с биологията. „Търси се“ по коя линия е увлечението му по философията. Широкят кръг от интереси го отвежда в магистърската програма по астробиология, каквато се прави за първи път не само в България, но и в тази част на света.

„Аз и колежата ми доц. д-р Владимир Божилов, заедно с още над 30 преподаватели от всички природни факултети – Биологическия, Геолого-географския, Физическия, направихме тази програма с няколко направления – казва д-р Ефтимов. – Основната задача е да се обучават магистри, които после да се реализират в български и международни изследователски центрове и в изследователски групи, които се занимават с петте основни направления на астробиологията.“

Първото направление е произходът на живота, което включва и синтетична биология. Фокусът на изследванията е върху разпространението на живота във Вселената, включително и търсенето на възможни местообитания на живота. Това е интердисциплинарно проучване, свързано най-вече с търсенето на екзопланети, чийто брой нараства непрекъснато.

„Един от нашите лектори по програмата – д-р Трифон Трифонов, работи в Института „Макс Планк“ – обяснява д-р Ефтимов. – Той е създал уникален софтуер, който позволява много бързо да се обработват и интерпретират данни. И от данните на космическите телескопи да се проверяват кандидатите за екзопланети.“

За лектор е поканен и учен, който не е редовен член на магистърската програма, но в края на летния семестър ще има специална лекция. Доц. Веселин Костов е от института SETI в САЩ и се занимава с много интересна тема – търси екзопланети в двойни звездни системи.

Третото направление е свързано с адаптацията на живите системи такива, каквито са на Земята, към условия, които не са земни. Или как могат да се адаптират микроорганизми, растения, животни, включително и хората, към условия, за които не сме еволюирали и не сме пригодени да съществуваме.

Създателите на програмата искат да разширят това направление – тя е отворена за ветеринарни лекари, за хуманни лекари. Това е важно предвид бъдещите космически мисии. Те вече няма да бъдат ограничени само до близко земните орбити, които са защитени от земната магнитосфера. Пилотираните мисии в момента са най-вече към Международната космическа станция и към китайската космическа станция.

Снимка: Личен архив

И двете са под радиационните пояси на Ван Алън и до голяма степен космонавтите в тях са защитени от вредното действие на високоенергетични космически частици и лъчи, обяснява ученият.

Известно е, че има ново съревнование за Луната

– казва д-р Ефтимов. – Дори се говори не само за връщане там, но и за изграждане на окололунна орбитална станция и дори за лунни бази. Те са предмет на по-далечното бъдеще, но със сигурност ще има хора, които ще посещават Луната. Даже вече са известни местата, където ще се приземяват астронавтите от мисията „Артемис“.“

Тези мисии са планирани и ще се осъществят в рамките на следващите 7 – 8 години. Може да има малко забавяне, но ще се осъществят, категоричен е ученият. Тогава астронавтите ще се сблъскат с проблема, че няма да бъдат под защитата на земната магнитосфера. Затова трябва да се работи по въпроса какво може да се направи както с инженерни средства за защита, така и с биологичните средства за по-дълъг престой. На дневен ред вече са по-дългите полети до Марс, които предстоят. За тях има широк обществен консенсус и сериозна воля да бъдат осъществени. Те най-вероятно ще се реализират и тогава ще се говори не само за дни, а за месеци престой в Космоса, далеч извън земната орбита и ще има по-сериозни проблеми по отношение на защитата.

Четвъртото направление в програмата е свързано с прогнозирането на бъдещето на живота във Вселената. „Започваме от бъдещето на нашата собствена планета, което е предмет на геологията и геохимията, на астрономията и астрофизиката. До голяма степен има някаква яснота какво ще се случи, и стига до някои сценарии, свързани

с нашата Слънчева система – казва д-р Ефтимов. – В обозримо бъдеще това е мястото, което евентуално може да бъде използвано за разселване на нашия вид. Всички са съгласни, че в някакъв момент Земята ще стане неизползваема.“

Според учения Земята, като планета, има огромен потенциал за изхранване на много по-голяма популация от настоящата. Този потенциал не е изчерпан, постоянно се работи и в сферата на земеделието и животновъдството. Разработват се нови източници на храна. Има иновации като етажно земеделие, промяна на основните селскостопански видове, които са източник на протеини. Това е свързано с астробиологията, защото тези технологии могат да бъдат приложени както в Космоса, така и на планетни повърхности, включително и на нашата. Това са преките ползи от космическите изследвания, които се осъществяват в момента.

Петото направление, по което ще работят ученият, е свързано с произхода, разпространението и еволюцията на живота. Тяхната задача е с помощта на колежите си да проучват процесите, свързани с епигенетиката и с изследванията на

промените в генетичния материал, които могат да настъпят при излагане на фактори, нетипични за Земята.

В изследователския план на програмата има проект, свързан с разработването на уникална за България апаратура, която вече е готова. Това е комбинация от уреди, която позволява симулиране на условия на микрогравитация. Подобно нещо няма другаде в България и в региона. Става дума за едноосев клинотат, който представлява цилиндър, въртящ се с определена бавна скорост. Раз-

положен е перпендикулярно на силата на тежестта, т.е. на земното притегляне, за да елиминира механизма, по който растенията разпознават и прилагат т.нар. геотропизъм – да се ориентират така, че корените им да растат в земята, а стъблото – нагоре.

„Но растенията могат лесно да бъдат „излъгани“, че се намират в условия на микрогравитация, като просто се въртят със скорост от около 12 оборота в час в цилиндър, перпендикуларен на силата на тежестта – обяснява д-р Ефтимов. – Това е уред, който може да бъде изработен сравнително лесно и ще можем да провеждаме експерименти, свързани с поставянето на растения в условия на симулирана микрогравитация. Така, без да плащаме огромна цена за качване на полезен товар в Космоса, можем да култивираме растения при определени условия.“

Екипът иска да закупи и система, която да позволява не само микрогравитация, но и да симулира различно налягане от това на Земята, температурни режими и радиационни условия. Тоест могат да отглеждат растения в изкуствени условия.

„Това, което все още не можем да симулираме, е различно атмосферно налягане. Това е много важно, защото Марс, който сериозно се разглежда като потенциален обект за колонизация, има много по-ниско атмосферно налягане, което е пренебрежимо ниско в сравнение със земното, както и много разрежена атмосфера – обяснява д-р Ефтимов. – Така че все още не можем да говорим за отглеждане на растения на открито там. Но можем да симулираме условия, подходящи за

поддържане на затворена система, която може да бъде изградена на Марс.“

За тази цел е нужна камера, която да симулира температурни разлики, разлики в атмосферното налягане, осветеността и гравитацията. „Можем да направим така, че частично да наподобим силата на тежестта, която е две пети от земната“, допълва ученият.

Другото, което е по-сложно, е комбинация от други два уреда – триосев клинотат и контролен роторен механизъм, който се върти в една посока. „Тя е в нашия прототип, който позволява същите микрогравитационни условия да се прилагат за живи клетки. И не само за тях. Може да се използва и за ларвни стадии, да се отглеждат насекоми или нематоди, които са важни моделни системи в ембриологията“, разяснява д-р Ефтимов.

В програмата с доц. Младенова и д-р Стефанова водят курс, наречен „Биохимични и клетъчно биологични перспективи към проблема за живота“, насочен към физици, геолози, лекари, хора с образование в химия и фармация. Идеята е, задълбочавайки експертната си в областта, в която са най-силни, да разширят знанията си в контекста на астробиологията. Курсът дава на участниците обща представа за основните неща, които се случват с живите системи, за това какво представлява дефиницията на живота, за разликата между живи и неживи системи, за критериите какво представлява смъртта.

Другият курс, който извежда д-р Ефтимов, се нарича „Развитие и еволюция на живите системи“. Той има за цел да предостави на студентите специфични знания, произтичащи от интегрирането на принципите в механизмите на развитие и еволюционната динамика като аспекти на един и същ процес. Има и курс „Алтернативни биосфери“, свързан с хипотетични форми на живот.

Съществуват хипотези и експериментални доказателства, че гравитационните блокове на живота не са ограничени само до планетарни повърхности. Наскоро анализ на материал от мисията „Хаябуса“ показва, че основни гравитационни съединения за живота, като аминокиселини и полициклични ароматни съединения, има не само на планетарни повърхности.

Любовта в нас

Снимка Емилиан Ялъмов/ОДК – Варна

Отличените получават своите награди на церемония в Младежкия дом – Варна

Общо 371 литературни творби са изпратени за XXVIII национален литературен конкурс „Любовта в нас“. Те са дело на 233 ученици от 47 населени места в страната и от Българското средно общообразователно училище „Д-р Петър Берон“ в Прага, Чехия.

Организатори на проявата са ЦПЛР – ОДК, Варна, с директор Монка Николова, местната община и МОН. Надпреварата се провежда под патронажа на кмета на града. Конкурсът традиционно е част от Националния календар на МОН за изяви по интереси на децата и учениците.

Творбите са оценени от жури с председател Станислав Пенев – поет, член на Съюза на българските писатели, председател на „Сдружение Литературно общество – Варна“, и членове доц. Гергана Славова – член на Съюза на българските писатели, и Долорес Коева – литератор.

Специалната награда на кмета на Варна е присъдена на Габриела Йорданова (IX клас) от ЦПЛР – ОДК, Шумен. Отличие на Националния дворец на децата получава София Петкова (XII клас, Езикова гимназия „Васил Карагъзов“ – Ямбол). Призът на Сдружение „Литературно общество – Варна“ отива при Петър Цонев (VII клас, ОУ „Никола Вапцаров“ и литературен клуб „Касталия“ при ЦПЛР – ОДК, Варна).

Специалната награда за учител наставник е за Поля Цолова (СУ „Алеко Константинов“ и литературен клуб „Поезия и още нещо“ към НЧ „Съзнание 1895“ – Луковит).

В раздел „Поезия“ в първа възрастова група (I – IV клас) журито класира на първо място Лиляна Василева (IV клас, СУ „Алеко Константинов“ – Луковит). Нейни подгласници са Мария Тасева (III клас, ОУ „Цар Симеон I“ и ЛК „Касталия“ – Варна) и Калоян Маринов (III клас, СУ „Алеко Константинов“ – Луковит).

Във втора група (V – VIII клас) победител е Веселина Димитрова (V клас, ОУ „П.Р. Славейков“ – Ямбол). След нея се нареждат Ая Стефани Сърков (V клас, СУ „Ал. Константинов“ – Луковит) и Неделя Георгиева (VI клас, ОУ „Любен Каравелов“ – Бургас).

В трета група (IX – XII клас) първите три места са за Дорина Дюлгерова (X клас, МГ „Д-р Петър Берон“ и ЛК „Касталия“ – Варна), Цвети Ангелова (XII клас, ЛК „Иноватори в действие“ към Младежки дом – Враца) и Симеон Иванов (XI клас, ГПЧЕ „Йоан Екзарх“ и ЛК „Касталия“ – Варна).

В раздел „Проза“ в първа група печели Деа Димитрова (III клас, ОУ „Св. Климент Охридски“ – Павликени), следвана от Гергана Коева (III клас, ДМУ „Любомир Пипков“ – София) и Михаела Йорданова (III клас, ОУ „Васил Левски“ – Златоград).

Във втора група на първо място е класирана Мирела Костова (VI клас, I. ОУ „Христо Ботев“ – Търговище). Втора и трета са съответно Дилиана Димитрова (V клас, ОУ „Никола Вапцаров“ и ЛК „Касталия“ – Варна) и Нарциса Русева (V клас, ОУ „П.Р. Славейков“ – Ямбол).

При най-големите печели Моника Атанасова (IX клас, СУЕО „Ал. С. Пушкин“ и ЛК „Касталия“ – Варна) пред Симона Василева (XII клас, ППМГ „Добри Чинтулов“ – Сливен) и Александра Иванова (XI клас, ЕГ „Васил Карагъзов“ – Ямбол).

Журито присъжда и поощрителни награди в трите възрастови групи на двата раздела. **АЗБУКИ**

Мечтите на децата

Едноименният конкурс дава поле за изява на дарования в литературата и изкуството

При традиционно голям интерес преминава и тазгодишното издание на националния конкурс „Моите детски мечти“, организиран от Националния дворец на децата и Министерството на образованието и науката.

В раздел „Литература“ изпратените творби са оценени от жури с председател Румяна Пашалийска – литератор, уредник на Дом-музей „Ангел Каралийчев“ при НДД, и членове Даниела Димова – старши учител, и Теодора Христова – учител в НДД.

В категория „Поезия“ в групата (I – IV клас) първото място печели Борислава Петкова (IV клас, ОУ „Христо Никифоров“ – Ловеч) с ръководител Бистра Спасова. На второ място са класирани Николай Назлъмов (I клас, ОУ „Алеко Константинов“ – Димитровград) и Виктория Стоянова (III клас, ОУ „Кирил Христов“ – Стара Загора). Третото място е за Даниела Кушлева (III клас, ОУ „Райна Княгиня“ – Пловдив) и Дария Мария-Десислава Петрова (IV клас, клуб „Сладкодумци“ при ЦПЛР – ОДК „Анастас Стоянов“, Шумен).

Във втора група (V – VII клас) победител със стихотворението „Щастие“ става Сиана Павлова (V клас, СУ „Алеко Константинов“ – Луковит) с ръководител Поля Цолова. Второ място е присъдено на Веселина Веселинова (VII клас, СУ „Алеко Константинов“ – Луковит) и Леон Петров (V клас, ЛК „Касталия“ при ЦПЛР – ОДК, Варна). Трети са Дария Василева (VI клас, СУ „Свети Седмочисленици“ – Пловдив) и Мирела Костова (VI клас, I. ОУ „Христо Ботев“ – Търговище).

Колективна награда за активно участие и много добри литературни постижения получават децата от V^b клас на СУ „Алеко Константинов“ в Луковит с ръководител Поля Цолова.

В трета група (VIII – XII клас) начело със стихотворението „Пясъчник“ е Симеон Иванов (XI клас, ЛК „Касталия“ при ЦПЛР – ОДК, Варна) с ръководител Магдалена Маркова. Втори и трети са Диан Драгнев (VIII клас, ОДК – Казанлък) и Дария Георгиева (XI клас, ПГТ „Алеко Константинов“ – Плевен).

В категорията „Проза“ в първа възрастова група победител с приказката „Мечта за Африка“ е Боян Сираков (IV клас, 149. СУ „Иван Хаджийски“ – София) с класен ръководител Димка Кехайова. Второто място поделят Ангела Евтимова (IV клас, 131. СУ – София) и Преслав Ангелов (IV клас, БСУ „Д-р Петър Берон“ – Прага, Чехия). Трети се нареждат Калоян Казанджиев (III клас, ОУ „Любен Каравелов“ – Бургас) и Цветин Радевски (I клас, клуб „Светлини сред сенките“ при ОДК „Св. Иван Рилски“ – Казанлък).

Във втора група с приказката „Мечтите на децата“ печели Габриела Градинарова (VI клас, Клуб по творческо писане при ОУ „Христо Ботев“ – Добрич) с ръководител Магдалена Трифанова. Второто място е за Онур Хасан (VII клас, СУ „Н.Й. Вапцаров“ – с. Венец, обл. Шумен) и Лазара Иванова (VII клас, СУИЧЕ „Св. Кл. Охридски“ – Благоевград). На трето място се нареждат Божидара Петрова (V клас, ОУ „Христо Ботев“ – Алфатар) и Боян Трендафилов (VI клас, СУ „Св. Седмочисленици“ – Пловдив).

За активно участие и много добри литературни постижения колективна награда е присъдена на петокласниците от СУ „Йордан Йовков“ в Кърджали с ръководители Невена Михайлова и Халибе Халибриям.

В трета група първа с разказа „На децата ми“ е Александра Сариева (XI клас, СУ „Христо Ботев“ – Ивайловград) с учител Елена Карапейкова. Нейни подгласници

Снимка СУ „Алеко Константинов“ – Луковит

Сиана Павлова от V клас на СУ „Алеко Константинов“ – Луковит, печели първо място, а Веселина Веселинова VII клас – втора награда

Лъчезар Точев, Школа по керамика при ЦРД – Плевен, II място

са Андреа Андреева (XI клас, СУ „П. Р. Славейков“ – Кърджали) и Самира Мачкова (XI клас, ПГИМ „Йордан Захариев“ – Кюстендил).

В раздел „Музикално изкуство“ творбите са оценени от жури с председател Силвия Стагкова – преподавател и композитор, и членове Емил Струнджев – преподавател и композитор, и Александър Кочков – старши учител. То присъжда в направление за написване на нова детска песен с непубликувана музика по собствен текст първа награда в групата V – VII клас на мелодията „Мечти“ с автор Дария Георгиева. Втора награда не се присъжда, на трето място е Нина Коленичева (VII клас). В трета група няма класирани на първите три места.

В направление за написване на нова детска песен с непубликувана музика по чужд текст също няма призори. Отлични няма и в направление за написване на инструментално произведение.

В раздел „Изобразително изкуство (рисунка и приложно изкуство)“ оценяването е дело на жури с председател Галя Георгиева – експерт в МОН, и членове

д-р и.н. Дария Василева – Етнографски музей, БАН, и Костадинка Кръстева – учител в НДД.

В категорията „Рисунка“ в първа възрастова група победител е Мирослав Ивановски (III кл., ОУ „Стоян Михайловски“ – Пловдив), следван от Никол Кралска (III кл., ЦПЛР – ОДК, Ловеч) и Дарина Петкова (10 г., ЦПЛР – ЦИКО, София).

Грамота за активно участие получават децата от 20. ОУ „Тодор Минков“ в София с ръководител Хр. Кунчев.

Във втора група първа е Екатерина Борова (VI клас, 6. ОУ „Свети Никола“ – Стара Загора). Втори се нареждат Косара Атанасова (VI кл., школа „Колорит“ – ОНЧ „Заря 1858“, Хасково) и Мартина Пенчева (VII кл., СУ „Сава Доброплодни“ – Шумен). Третото място е за Елена Георгиева (VI клас – ОНЧ „Заря 1858“, Хасково) и Радина Черкезова (VI кл., СУХНИ „Константин Преславски“ – Варна).

В трета група първото място печели Мелиса Мартинова (X кл., школа „Колорит“, ОНЧ „Заря 1858“ – Хасково). Втора е Йорданка Йорданова (IX кл. ПГСАГ „Ангел Попов“ – Велико Търново), а трети – Геро Тодоров (XI кл., Школа по изобразително изкуство – ОДК, Кюстендил).

В раздел „Приложно изкуство“ в групата I – IV клас победител е Анна-Мария Георгиева (IV кл., ателие „Пъстроцвет“ – НЧ „Жар 2002“, Казанлък). След нея се нареждат Захари Кирилов (III кл., ЦПЛР – ЦИКО, София) и Десислав Петков (IV кл., Етноклуб, ОДК – Несебър).

Във втора група печели Цветелина Кьорханлилова (VI кл., СУ „Вичо Грънчаров“ – Горна Оряховица), следвана от Елизабет Петрова (V кл., ОУ „Гео Милев“ – с. Белозем) и Васил Георгиев (VII кл., ОБУ „Христо Ботев“ – Стамболийски).

При най-големите първите трима са Пламена Пейкова (X кл., СУ „Вичо Грънчаров“ – Горна Оряховица), Лъчезар Точев (X кл., ЦПЛР – ЦРД, Плевен) и Радой Соколов (IX кл., 33. ЕГ „Света София“ – София).

Присъдени са и поощрителни награди в различните категории и възрастови групи.

Отличените участници получават преди дни своите дипломи и материални награди на церемония в Националния дворец на децата. **АЗБУКИ**

Малчугани изпращат албум до учените на остров Ливингстън

Катерина КОВАЧЕВА

С голямо вълнение и много креативност децата от IV^а група от ДГ „Чучулига“ в Пловдив сътворяват албум с рисунки и послания, който изпращат до Българската антарктическа база на остров Ливингстън.

Албумът е посветен на всички учени там, начело с проф. Христо Пимпирев.

Инициативата се оказва не само творчески проект, но и важен образователен процес, в който децата придобиват ценни знания за континента, с какво се занимават учените, които работят там, и с животинския свят, който ги заобикаля.

В рамките на проекта малчуганите изследват какви видове животни и растения оцеляват в тази сурова среда, какви са условията за работа на учените и каква роля играе Антарктида в глобалните климатични системи и опазването на околната среда. Чрез различни източници, книги и онлайн ресурси децата се запознават с факти за пингвините, тюлените и различните видове птици, които

Снимка ДГ „Чучулига“ – Пловдив

Албумът с рисунки и послания на децата от IV^а група от ДГ „Чучулига“ в Пловдив зарадва учените ни на остров Ливингстън

обитават този студен материк.

Те научват и за предизвикателствата, пред които са изправени научните експедиции, и за значимостта на изследванията, провеждани в изключително сурови условия. Проектът е осъществен благодарение на подкрепата и съдействието на директора на Природонаучния

музей – Пловдив, пл. ас. д-р Огнян Тодоров.

Възпитаниците на ДГ „Чучулига“ не за първи път получават ценни знания и ресурси от екипа на му Визията на Музея спомага за взаимодействие между образованието и научната общност. Така децата ще се свържат с науката и ще чувстват комфорт при изра-

зяване на своите идеи и творчество, смята педагогът им Пламена Цекова.

„Създавайки албума, малките художници не само развиха артистичните си таланти, но и усвоиха важни умения за работа в екип. Проектът сплоти децата, които си помагаша един на друг в създаването на красивите рисунки и написването на вдъхновяващите послания. Всяко от тях вложи част от себе си, което направи албума още по-ценен“, допълва тя.

Идеята за създаването му идва именно от Цекова. Директорът на ДГ „Чучулига“ Антоанета Златанска неизменно подкрепя и застава зад идеите на своите колеги, осигурявайки винаги среда, в която иновациите и творчеството да процъфтяват.

Проектът е чудесен пример как малките артисти могат да бъдат част от големи замисли. Децата от IV^а група показват, че независимо от възрастта всеки може да допринесе за опазването на природата и да изрази благодарността си към учените, които посвещават живота си на изследването на нашата планета.

Тайните на библиотеката на Осман Пазвантоглу във Видин

Сред съхраняваните в България книги са две италиански издания – „Канон в медицината“ на Авицена и псалмите на Давид

Борислава БОРИСОВА

Книгата „Библиотеката на Осман Пазвантоглу“ на проф. Стоянка Кендерова – виден османист и арабист, наскоро бе представена в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследването обхваща големината на фонда и тематичното разнообразие на съхраняваните книги.

Библиотеката на видинския владетел Осман Пазвантоглу е построена в началото на XIX век. Каменно-тухлената ѝ квадратна сграда, изградена в периода май 1802 – април 1803 г., е запазена и до днес във Видин. Тя е част от комплекс с едноименната джамия, минарето, на която е поставен полумесец и обърната пика (според някои историци – сърце).

Със своите над 2600 тома, това е най-голямата османска библиотека по онова време в българските земи, подчертава проф. Кендерова. В основата ѝ е личната библиотека на бащата на Осман Пазвантоглу – Йомер ага Пасбанзаде, който дарява 1200 тома. Над 115 са дарителите – жители на Видин, хора, дошли в града по служба, които в годините са дарявали книги, обогатявайки фонда на библиотеката. Установяването на имената на дарителите дава възможност на историци и изследователи да дадат отговор на въпроса какво място са заемали те в духовния и обществен живот на Видин.

Любопитното е, че техните имена са съхранени до днес благодарение на запазения в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ Каталог на библиотеката. Той представя фонда ѝ за период от 50 години – от 1837 до 1887 г., и е открит случайно при една от годишните инвентаризации на фонда на Националната библиотека в София. Благодарение на този каталог и на съхраняваните книги е запазено уникално книжовно богатство, събрано не само от родителите на Осман Пазвантоглу (1758 – 1807), но и от десетки други жители на града.

Каталогът е започнат през 1837 г., като основната част е създадена именно тогава. Проф. Кендерова е категорична, че основният му съставител е лице, което е вешо в областта на класификацията на книгите,

Снимка Авторът

Проф. Стоянка Кендерова и книгата ѝ „Библиотеката на Осман Пазвантоглу“

Каменно-тухлената квадратна сграда на библиотеката е построена в началото на XIX век и е запазена и до днес във Видин

която датира още от X век в ислямския свят. Книгите са разпределени в 22 тематични рубрики. След всяка рубрика в каталога са оставени празни страници, за да могат да се допълват с новопостъпили книги.

Особен интерес в изследването представява съдържанието на Каталога. На първо място в него са поставени преписите и тълкуванията на Корана, различни съчинения, които отразяват моменти от живота на пророка Мохамед.

Съхранените и описани книги в Каталога са главно на арабски, османско-турски и персийски език. Сред книгите, съхранявани в България, има италианско издание от края на века от типографията на Медичите – „Канон в медицината“ на Авицена, което е особено ценно. То показва, че в библиотеката на Осман Пазвантоглу са съхранявани редица европейски издания. Сред особено ценните книги е и още едно италианско издание на псалмите на Давид. Тези две книги показват, че в периода на съставянето на каталога във Видин е имало интерес и към европейски издания.

Проф. Кендерова анализира съхранения оригинален Каталог на библиотеката на Осман Пазвантоглу, чието начало е поставено 30 години след неговата смърт. Той дава отговор на много въпроси – за мяс-

тото на старопечатната книга във Видин; за преписите – образци на калиграфското изкуство и художествено изпълнение; някои нови аспекти от историята на самата библиотека и големината на нейния фонд до края на 1887 г.

Тогава фондът на библиотеката е разделен на две части. Около 1/3 от него остава в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, а останалата, по-голямата част отпътува за Истанбул и постъпва в Обществената (Общата) османска библиотека – днес библиотека „Баязът“.

До този акт се стига, след като Османската държава започва да предявява искания книгите от библиотеката на Пазвантоглу да се изпратят в Турция. Основната причина е, че не се съхраняват правилно в София.

В своето изследване проф. Кендерова проследява кореспонденцията, която се води между българската държава и османското министерство на просветата. Показани са няколко документа, които се съхраняват в Централния държавен архив в София, от които се вижда в каква степен нашата държава отказва да предаде книгите на Пазвантоглу. Така се стига до момента, когато министър-председател в България е Стефан Стамболов и правителството предава 2/3 от книгите на турската държава.

Изготвен е обстоен списък, включващ 2025 описания. Според проф. Кендерова книгите реално са били по-малко, тъй като са описани и разпръснати листове, а за част от тях е посочено, че са фрагменти. Броят на екземплярите, които остават в България, е около 680.

Днес книгите от видинската османска библиотека, които се съхраняват в „Баязът“ в Истанбул, се дигитализират.

Изследването на проф. Кендерова дава широка картина на политическата, културно-историческата и религиозната обстановка във Видин през осемнадесетото и деветнадесетото столетие и преди всичко – на мястото на книгата във видинското общество. Затова и трудът ѝ е адресиран към широк кръг читатели: историци, културоведи, литературоведи, османисти, арабисти, иранисти, изкуствоведи, краеведи, библиографи и библиотекосведи и други специалисти и любители на книгата.

Министерство
на образованието и науката
Национално издателство за
образование и наука „Аз-буки“

Директор:
ЕМИЛ СПАХИЙСКИ
Заместник-директори:
СТОЯН СТОЯНОВ
ВЕНЦИСЛАВ ГЕНКОВ

1113 София
„Цариградско шосе“ 125, бл. 5
За цялата страна:
0700 18466
izdatelstvo.mon@azbuki.bg
azbuki@mon.bg
https://www.azbuki.bg

Аз-буки

Банкова сметка:
„Обединена българска банка“ АД
IBAN: BG38UBBS81553139075716
BIC: UBBSBGSF

Национален седмичник
за образование и наука

АЗ-БУКИ

ISSN 0861-3990

Редактори:

д-р Зина Соколова
z.sokolova@azbuki.bg
д-р Деляна Кочева
d.kocheva@azbuki.bg
Степа Маринова
s.marinova@azbuki.bg

Графичен дизайн:

Иво Христов
i.hristov@azbuki.bg

Иван Шопов
i.shopov@azbuki.bg

Петър Владов
p.vladov@azbuki.bg

Стилист-коректор:

Анелия Врачева
a.vracheva@azbuki.bg

Фоторепортер:

Олег Попов
o.popov@azbuki.bg

Реклама и

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ:
izdatelstvo.mon@azbuki.bg

Кореспонденти в страната:

Белене – Ралица Господинова
088 7418349

Велико Търново – Здравка Маслянкова
088 6653255

Видин – Борислава Борисова
vidinstar@gmail.com

Ловеч – Жанина Илиева
087 7209597

Пловдив – Деляна Лукова
088 7271712

Смолян – Ангел Добриков
088 9703271

Кюстендил – Северина Димитрова
089 5789515

Шумен – Светлана Крумова
srkrumova@gmail.com

ДЕЖУРЕН РЕДАКТОР:

Степа Маринова

Предпечатна подготовка:

НИОН „Аз-буки“

Печатница: „Алианс Принт“ ЕООД
ж.к. „Дружба“ 1, ул. „Илия Бешков“ 3А

Неподписаните снимки в броя са от архива
на в. „Аз-буки“ и глобалната мрежа

Материали не се връщат
Авторските права на публикуваните
текстове и илюстрации са
собственост на вестника

НИОН „Аз-буки“ издава
научните списания:

„Български език и литература“
„Чуждоезиково обучение“
„Математика и информатика“
„Педагогика“
„Професионално образование“
„Философия“
„Стратегии на образователната
и научната политика“
„История“
„Обучение по природни науки
и върхови технологии“

Талантлива дизайнерка се завръща в любимото училище

Кристияна Генова предава опыта си на възпитаници на ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ в Кюстендил

Северина ДИМИТРОВА

Кюстендилски ученици имаха възможността да се срещнат с талантливата модна дизайнерка Кристияна Генова, завършила „Моден дизайн“ в престижния Falmouth University. След години тя отново се завръща в любимото училище – ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ – Кюстендил. Там Кристияна редовно е участвала в клубовете по моден дизайн.

Талантливата дизайнерка сподели своя професионален път, вдъхновенията си и предизвикателствата, с които се е сблъскала в модната индустрия. Сега развива своя бранд в Кюстендил.

Срещата с ученици преминава в топла и мотивираща атмосфера. Кристияна разказа за първите си стъпки в модния свят, за работата си по различни проекти и за значението на творческия процес. Тя подчерта колко важно е младите дизайнери да бъдат смели, експериментаторски настроени и да не се страхуват от провалите. Именно те водят до най-големите успехи.

Учениците, които изучават професията „Компютърен график“, имаха възможността да задават въпроси и да получат ценни съвети как да развият собствения си стил, как да изградят портфолио и как да намерят вдъхновение в ежедневието, и показаха свои модни скици. Кристияна сподели и личния си опит

от обучението си в чужбина, като разказа за методите на преподаване, предизвикателствата и възможностите, които предоставя Falmouth University. Един от най-интересните моменти в срещата беше демонстрацията на някои от нейните дизайнерски скици и проекти, които впечатлиха присъстващите с креативност и оригиналност.

Срещата с Кристияна Генова беше вдъхновяваща и полезна за всички присъстващи, а енергията и страстта ѝ към модата заразиха младите дизайнери. Тя остави след себе си не само ценни съвети, но и мотивация за бъдещи творчески предизвикателства.

Кристияна получи подарък – своя скица, рисувана в VI клас в клуба по „Моден дизайн“.

Снимка ПМГ „Проф. Емануил Иванов“ – Кюстендил

Талантливата модна дизайнерка Кристияна Генова споделя опыта си пред бъдещи компютърни графици

ПРАВНА КОНСУЛТАЦИЯ

Тодор КАПИТАНОВ

Ранното пенсиониране е тема, която вълнува много хора, особено тези, които вече са натрупали значителен професионален опит и търсят повече спокойствие в ежедневието си. Причините за подобно желание могат да бъдат различни – здравословни съображения, умора от интензивна работна среда, желание за повече време със семейството или просто стремеж към по-добро качество на живот. Въпросът обаче е дали това е възможно и при какви условия. Законодателството в България е категорично относно критериите, които определят правото на пенсия, и не всеки може просто да избере да се пенсионира по-рано, дори ако е готов да получава по-ниска пенсия.

Предсрочно пенсиониране – мит или реална възможност?

Правото на пенсиониране зависи основно от два фактора – навършването на определена възраст и натрупването на достатъчен осигурителен стаж. В случай че тези условия не са изпълнени, ранното пенсиониране не е възможно, освен ако лицето не отговаря на специфични изисквания, предвидени в Кодекса за социално осигуряване.

Въпреки строгите регулации законът предоставя известни възможности за придобиване на допълнителен осигурителен стаж чрез така нареченото „закупуване“ на стаж. Това е възможно за определени периоди от живота на лицето, като например времето, прекарано в обучение за висше или полувисше образование или за времето на докторантура, ако е придобита научната степен „доктор“. Освен това съществува опцията за закупуване на до пет години недостигащ стаж, ако лицето не достига необходимия осигурителен стаж за пенсия. Важно е да се отбележи, че този „закупен“ стаж не се взема предвид при изчисляването на индивидуалния коефициент на пенсията, което означава, че не влияе върху размера ѝ. Това обаче може да бъде полезна възможност за тези, които искат да се пенсионират по-рано, но не им достига стаж.

Учителите са една от професионалните групи, за които законодателството предвижда специални условия за пенсиониране. Те могат да се пенсионират по-рано от останалите професии при определени условия за достигнати възраст и учителски стаж.

При прекратяване на трудовия договор след придобиване на право на пенсия работникът или служителят има право на обезщетение от работодателя. Размерът на това обезщетение зависи от продължителността на стажа при конкретния работодател. Ако лицето е работило при същия работодател по-малко от 10

години, то има право на обезщетение в размер на две брутни работни заплати. Ако обаче стажът при същия работодател е 10 или повече години през последните 20 години, обезщетението е по-голямо – в размер на шест брутни работни заплати. Това обезщетение може да бъде изплатено само веднъж. Специална законова разпоредба съществува за педагогическите специалисти, работили в държавни или общински училища. Те имат право на още по-високо обезщетение – 10 брутни заплати, ако през последните 10 години от трудовия си стаж са заемали педагогическа длъжност в бюджетна институция от системата на предучилищното и училищното образование. На основание действащия колективен трудов договор за системата на предучилищното и училищното образование при прекратяване на трудовото правоотношение с педагогически специалисти, които през последните 10 години от трудовия си стаж са заемали длъжност на педагогически специалист в държавна или общинска институция на бюджетна издръжка от системата на предучилищното и училищното образование, се изплаща по-голям размер на обезщетението по чл. 222, ал. 3 от Кодекса на труда – в размер на 11,5 брутни работни заплати, от които 11 брутни работни заплати се осигуряват по национална програма, а 0,5 брутна работна заплата – от работодателя. Това е една от многото допълнителни форма на синдикална подкрепа за тези, които са посветили дълги години в сферата на образованието.

Справка:

чл. 69в от Кодекса за социално осигуряване (КСО); чл. 219, ал. 6 от Закона за предучилищното и училищното образование; по чл. 222, ал. 3 от Кодекса на труда.

ГРАД В БЪЛГАРИЯ НАУКА ЗА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА	НАЗВАНИЕ ГЕРОЙ НА ВОЛТЕР ОТ ФИЛОСОФСКИ НОВЕЛИ	ВЪЗГЛЕД ПРЕЦЕНКА ДРЕВНО ИМЕ НА Р. ВОЛГА	СПОРТНО РАВЕНСТВО ФОРМА НА ЗЕМЕПОЛЗВАНЕ	МОДЕЛ АВТОМОБИЛ НА „СИТРОЕН“ ПРИТОК НА КАМА	ОРАТОРИЯ ОТ МАРИН ГОЛЕМИНОВ ГРАД ВЪВ ФРАНЦИЯ	ИГЛОЛИСТЕН ДЪРВЕН МАТЕРИАЛ	ЛЕТОВИЩЕ ИЗОРАНА И НЕЗАСЯТА НИВА ФИЛМ С МИШЕЛ ПФАЙФЪР	ЕТЕРИЧНО-МАСЛЕНО РАСТЕНИЕ ГАМАШИ	АМЕРИК. ФИЛМ СЪС С. СТАЛУОН
КАНАЛ ОТ БЪБРЕКА ДО ПИКОЧНИЯ МЕХУР МАРКА ПРАХ ЗА ПРАНЕ	ГЕРОИНЯ НА ВЕРДИ ОТ „ТРУБАДУР“ АТОМ ЛЪЧИСТА ЕНЕРГИЯ	МАЛОЛИТРАЖЕН СЪСТЕЗАТЕЛЕН АВТОМОБИЛ ЗЪРНЕСТА СКАЛА	СИЛНО РАЗЧЛЕНЕН МОРСКИ БРЯГ ГРАДО-НАЧАЛНИК	ПРОЯВА НА НРАВСТВЕНО СЪЗНАНИЕ РОМАН ОТ ЛИНДА ХЪДСЪН	СЮИТА ОТ КЛОД ДЕБЮСИ МОДЕЛ „ХОНДА“	МАЛКА РЕКИЧКА КОРЕМОНОГО МОРСКО МЕКОТЕЛО	НАУЧНО-ФАНАСТИЧЕН ФИЛМ ОТ САЩ С ДЖЕЙМС КАМЕРЪН	ДЕКОРАТИВНО РАСТЕНИЕ	
ГРАД В УКРАИНА	ЛЕЧЕБНО ЗАВЕДЕНИЕ ТЕЖЪК И МЕК СИНИЙОСИВ МЕТАЛ	РОМАН ОТ СТАНИСЛАВ ЛЕМ ПРОДУКТ ЗА ПАЗАРНА РАЗМЯНА	БЪЛГАРСКИ СКУЛПТОР РАП ПЕВЕЦ ОТ САЩ	ВИЗАНТИЙСКИ ФИЛОСОФ ГЕРОЙ НА А. АДАМ ОТ „АКО БЯХ ЦАР“	ПРЕПИНАТЕЛЕН ЗНАК СТАРА ЛАТВИЙСКА ПАРИЧНА ЕДИНИЦА	ИЗВЕСТНА МОДНА МАРКА	СТИХОТОВ. ОТ Р. БЪРНС ФРЕНСКИ КОМПОЗИТОР „ФРА ДЯВОЛО“		
ЗВУК, ПРОИЗВЕДЕН ОТ ГЪРЛОТО АНГЛИЙСКА ПИСАТЕЛКА (1818-1848)					ЧЕРВЕН МИНЕРАЛ, ЦИНОБАРИТ АНГЛИЙСКА РОК ГРУПА				
СЛОЖНА МАШИНА ИЗКУСТВЕН МЕЖДУНАРОДЕН ЕЗИК				РУМЪНСКИ МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ МЯСТО, ОБРАСЛО С ТРЕВА	СЪД ЗА ТЕЧНОСТИ ПАРИЧЕН ИЗРАЗ НА СТОИНОСТА НА СТОКА			НАЙ-ДРЕВНИТЕ ЖИТЕЛИ НА ИСПАНИЯ	
	ШВЕЙЦАРСКА ДОЛИНА, ИЗВЕСТНА С ПРОИЗВОДСТВОТО НА СИРЕНА	ГОЛЯМ МОРСКИ БОЗАЙНИК ЦЪРКОВНО ПРАВИЛО	АВИАТОР ГЕРОИНЯ НА МАРК ТВЕН ОТ „ТОМ СОЙЕР“		ВЪГЛЕРОДНА ГРУПА, ЕДНОАТОМЕН РАДИКАЛ ТОНИЗИРАЩА НАПИТКА				
БЕДСТВИЕ	ИНДИЙСКИ КОНОП ЖИЛИЩЕ	СТОЛИЦАТА НА АРМЕНИЯ	КИЕВСКИ КНЯЗ (НЕИЗВ.-912)		ТЕРМИН ПРИ ИГРА НА БРИДЖ ФРЕНСКИ ФУТБОЛЕН ОТБОР		АМЕР. ФИЗИК (1898-1988) ЧЕРТЕЖ НА ЗЕМНАТА ПОВЪРХНОСТ		
МАТЕМАТИЧЕСКИ ЕДНОЧЛЕН МУЗИКАЛЕН ЗНАК				МОДЕЛ „ФОРД“ РЕКА В ЕВРОПА	ПАЛЕСТИНСКИ ПОЛИТИК (1929-2004) ЧАСТИ ОТ КЛЕТКАТА ПРИ ЕДНОКЛЕТЪЧНИТЕ		МАЙКАТА НА ЗЕВС (МИТ). МАРКА ТООЛЕТЕН САПУН	ВЕНЕРИЧЕСКА БОЛЕСТ	ЧЕРКОВЕН ПАЗАЧ
		ОСНОВАТЕЛКАТА НА КАРТАГЕН КОРАБНО КОРИМИЛО				РАЗКОЛНИК, СЕКТАНТ ДЕПАРТАМЕНТ ВЪВ ФРАНЦИЯ	ВЕЩЕСТВО ЗА ПОДХРАНВАНЕ НА ПОЧВАТА ТЪНКА ЛЕНЕНА ТЪКАН		
ГЕРОЙ НА А. КРИСТИ ОТ УБИЙСТВО НА ИГРИЩЕТО ЗА ГОЛФ	ИНДИЙСКИ ДЪРЖАВНИК (1889-1964) ХИМИЧЕН ЕЛЕМЕНТ	ФРЕНСКИ КОМПОЗИТОР (1818-1893) ИНСТРУМЕНТ ЗА ИЗКОПНИ РАБОТИ	СТОПАНСКА ЗАДРУГА РЕКА В БЪЛГАРИЯ		ВРЪХ В СТАРА ПЛАНИНА МУЗИКАЛНА НОТА		ГРАД В ЮЖНА КОРЕЯ ГЕРОЙ НА ИВАН ВАЗОВ ОТ „ИДЕ ЛИ?“		ВИД КОМПЮТЪРНА ПАМЕТ
РЕКА ВЪВ ФРАНЦИЯ МИНЕРАЛ, РОЗОВ ФЕЛДШПАТ		ГОЛЯМ ОПЕРЕН ТЕАТЪР В МИЛАНО ЛАТВИЙСКИ ШАХМАТИСТ (1936-1992)	УЧЕНИЧЕСКА ПАРАЛЕЛКА			ТАЕН СЪТРУДНИК	ГЕРОЙ НА Г. АТАНАСОВ ОТ „ЦВЕТА“ ЧЕШКИ ТЕЖКОТОВАРНИ АВТОМОБИЛИ		
		КОСМЕНА ПОКРИВКА НА ОВЦА ПОМЕЩЕНИЕ ЗА ПЪТНИЦИ ВЪВ ВАГОН			ЦЪРКОВНО ПРОКЛЯТИЕ ВЛАКНА НА ЦАРЕВИЧЕН КОЧАН				
БЪЛГАРСКО РАЗВЛЕКАТЕЛНО СПИСАНИЕ ОТ БЛИЗКОТО МИНАЛО	ДЪРЖАВА В АЗИЯ МАЛКА АРИЯ		ЕДИН ОТ САЙШЕЛСКИТЕ ОСТРОВИ КОД ОТ УСПОРЕДНИ ЛИНИИ НА СТОКА		РАЗБИРАТЕЛСТВО, СЪГЛАСИЕ РУСКИ ПОЕТ (1912-1974)			РЯДКА ТЪКАН ЗА БРОДЕРИЯ	
			ДЪРЖАВА В ЕВРОПА ДОМАШНА ВЕЧЕРИНКА					НЕНАСИТЕНИ АЛКОХОЛИ	ГРАД В БЪЛГАРИЯ
РОМАН ОТ КОЛИН ФОЛКНЪР	ГЕРОЙ НА ЖУЛ ЛЕВИ ОТ ОПЕРАТА „НЕДА“	ФУТБОЛЕН ТЕРМИН ЖИЛИЩНА СГРАДА		РУСКИ ПИСАТЕЛ (1894-1919) ЕЗЕРО В АВСТРАЛИЯ		СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ ГЪОТЕ ГРАБЛИВА ПТИЦА			
		ДРЕВНОТО ИМЕ НА СТАРА ЗАГОРА ГЕРОИНЯ ОТ „АНТОНИЙ И КЛЕОПАТРА“			МОДЕЛ „СУЗУКИ“ ФРЕНСКА АКТРИСА - СТО И ЕДНА НОЩ		ПЪРВАТА ЖЕНА (БИБЛ.). ДЕПАРТАМЕНТ ВЪВ ФРАНЦИЯ		
ПРОИЗВЕДЕНИЕ НА ЖАН ЖАК РУСО ТОПЛОИЗОЛАЦИОНЕН МАТЕРИАЛ			МОДЕЛ „ПОРШЕ“			УСТАНОВЕНО МНЕНИЕ ЗА НЯКОГО			
				СТАРА МЯРКА ЗА ЕЛ. ПРОВОДИМОСТ					
АЗИАТСКО СПИРТНО ПИТИЕ		БЪЛГАРСКА НАРОДНА ПЕВИЦА ОТ ФОРМАЦИЯ „ЗВЕЗДИ“			БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ (1881-1972)				ГЕРОИНЯ ОТ „ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН“

РЕЧНИК: ИДО, КИНОВАР, МАЕ, ОТАРОВ, ОТЕ

ЕВЕЛИНА ТУМБЕВА

Отговори от миналия брой	Водоравно: Константинопол. "Асус". Наташа. Таро. Барака. Чам. Ниво. Кока. "Табор". Канабис. Раданова (Евгения). Ница. Арес. Пирания. "Нада". "Орас". Фома. Акт. Яноси. Окоп. Насилие. "Теракан". Нео. Роза. Сав. "Нан". Панда. Вебер. Паразит. "Алф". „Радо“. Шаси. Урожай. Пит. Код. Маркс (Карл). Ла. Етимон. Тапир. Гамета. Ананим. Неру (Джавахарлал). "Алиби". Ута. Кап. „Защо“. Алис. Бас. Нит. Церезин. Тарт. "Атари". Ролан (Ромен). Висилка. Нури (Решат). Раб. Мравка. Зоопарк. Некрасов (Николай). Иро. Трен. Далак. Ван. Атака. Ужас. Оре. Торн. Череша. Калкан. Фонетика. Ок. "Хоровод". Рамо. Ананас. "Терано".	Отвесно: "Монахинята". Амарант. Оратор. "Нам". Цанев (Стефан). Сап. Пиано. Нона. Ост. Кадор. Пирин. Трупа. Рем. Тана. Асана. Крез. Ира. Анто. Машина. "Икарус". Рац ("Старият Рац"). Ирит. "Наваро". Анар. Гушер. Крачка. Ат. "Оберон". Зола (Емил). "Орор". Океан. Ит. Исак. Пижама. Елан. Ар. Снакс. Соната. Елизабет. Еон. Оро. Пен (Артур). "Иети". Ин. Крушка. Апокриф. Ода. Табан. Мрежа. Аарон. Алпи. "ИЛ". Врана. Алб. Дамар. Фима. Ишиас. Скот (Уолтер). Атанасов (Георги). Тонус. Свод. Аре. Мараня. Изер (Иосиф). Нат. Тиква. Лор. Сабо. Алабак. "На бала". Локва. Жуковски (Василий). Едони. Арк. Фараон. Сара. Тетрод. Мостар. Кендо.
--------------------------	---	--

АБОНАМЕНТ 2025

Днес в броя
Д-р Димитър Василев, 1900 г.р. (1900-2024) – 125 години от рождението на един от най-големите български ученици и общественици.
Д-р Димитър Василев, 1900 г.р. (1900-2024) – 125 години от рождението на един от най-големите български ученици и общественици.

Аз-буки
НАЦИОНАЛЕН СТАНДАРТИЗАН ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
Издава се от 1968 г. 16-17 юни 2025 г. Брой 8. Цена: 45 лв. (с ДДС). Сайт: www.azbuki.bg

Априловската гимназия чества 190-годишнина
Гимназията чества 190-годишнина от основаването си през 1835 г. В програмата на честванията са включени концерти, изложби и спортни мероприятия.

Наркотиците отнемат бъдещето
Започнаха срещи с ученици в рамките на инициативата на МОН за профилактика на зависимостта.

Изданията на „Аз-буки“	Цена за година	Цена за година онлайн
Български език и литература	45 лв.	40 лв.
История	45 лв.	40 лв.
Математика и информатика	45 лв.	40 лв.
Педагогика	99 лв.	89 лв.
Професионално образование	60 лв.	54 лв.
Стратегии на образователната и научната политика	63 лв.	57 лв.
Философия	36 лв.	32 лв.
Обучение по природни науки и върхови технологии	63 лв.	57 лв.
Чуждоезиково обучение	45 лв.	40 лв.
Вестник „Аз-буки“	99 лв.	89 лв.

Абонирайте се В РЕДАКЦИЯТА с отстъпка

5% от цената – при **ТРИ** и повече издания

10% от цената – при **ПЕТ** и повече издания

15% от цената – за **ПЪЛЕН** комплект от изданията

Контакти: София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 0700 18466; azbuki@mon.bg

www.azbuki.bg

Как дишането влияе на размера на зеницата

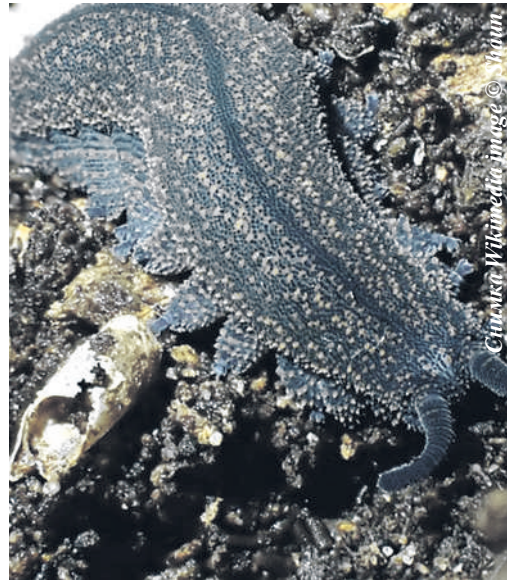
Учени са открили, че дишането променя размера на зеницата, измества леко фокусирането на зрението и влияе върху възприятието. Отпреди повече от век е установено, че три фактора контролират размера на зеницата: светлина, фокусно разстояние и когнитивни процеси, като емоции или умствено напрежение. Сега изследователи от Института „Каролинска“ в Швеция са идентифицирали четвърти фактор – дишането. Откритието, публикувано в The Journal of Physiology, показва, че зениците са най-малки по време на вдишване и най-големи по време на издишване. Това разкрива основен механизъм, който може да повлияе на зрението, съобщава паика.offnews.bg. Подобно на блендата на камерата, зеницата контролира количеството светлина, която навлиза в окото. Промените в неговия размер могат да повлияят на начина, по който изглежда светът, като изострят детайлите или подобрят способността за откриване на бледи обекти. Новооткритото колебание на зеницата, свързано с дишането, предполага, че зрението може леко да се променя по време на всяко вдишване/издишване, редувайки яснотата и чувствителността. „Този механизъм е уникален с това, че е цикличен, постоянен и не изисква външен стимул – коментира Артин Аршамян (Artin Arshamian), доцент в Катедрата по клинична неврология в Института „Каролинска“. – Тъй като дишането засяга мозъчната дейност и когнитивните функции, откритието може да допринесе за по-доброто разбиране как се регулират нашето зрение и внимание.“

Снимка pixabay

ване на бледи обекти. Новооткритото колебание на зеницата, свързано с дишането, предполага, че зрението може леко да се променя по време на всяко вдишване/издишване, редувайки яснотата и чувствителността. „Този механизъм е уникален с това, че е цикличен, постоянен и не изисква външен стимул – коментира

ра Артин Аршамян (Artin Arshamian), доцент в Катедрата по клинична неврология в Института „Каролинска“. – Тъй като дишането засяга мозъчната дейност и когнитивните функции, откритието може да допринесе за по-доброто разбиране как се регулират нашето зрение и внимание.“

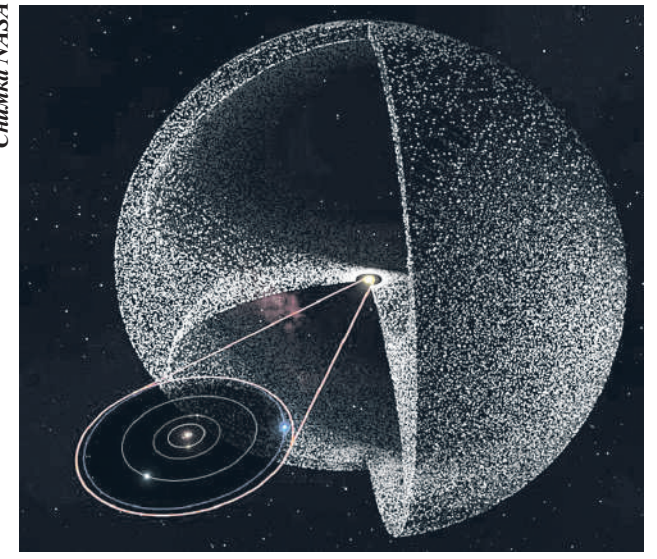
Снимка Wikimedia image © Nijman

Каdifен червей с титла в Нова Зеландия

Кадифените червеи (Velvet worms), известни още като перипатус, печелят първо място в новозеландския конкурс Bug of the Year („Буболечка на годината“) за 2025 г., организиран от етимологичното дружество на Нова Зеландия. Те са избрани с 2652 от общо 24 985 гласа в конкуренция с още 20 номинирани твари. Кадифените червеи са безгръбначни животни, които приличат на гъсеници с двойки закрънели крака по дължината на тялото (2 – 5 ст). Обикновено се срещат по горския под – детрит, където пръскат лепкаво вещество върху жертвата си и я разтварят до консистенцията на супа, преди да я погълнат, пише на сайта на състезанието. Смята се, че живеят около 5 години, а женските могат да създадат 10 – 20 потомства всяка година. Някои видове снасят яйца, но повечето ги излюпват вътрешно и раждат живи малки. Кадифените червеи са от клас онихофори и имат общи физически белези както с прешленестите червеи, така и с членестоногите. В света има около 200 вида перипатус, а в Нова Зеландия може да има до 30 вида (макар че досега са описани само 12). Наричат ги „живи внаменелости“, тъй като са останали забележително непроменени през последните 500 милиона години.

Облакът на Оорт прилича на галактика

Обвивката от ледени обекти в края на Слънчевата система, известна като Облак на Оорт, има чифт спирални ръкави, които приличат на миниатюрна галактика, сочат нови изследвания, съобщава БТА, цитирайки ЮПИ. Досега формата на облака и начинът, по който той се влияе от силите извън нашата Слънчева система, до голяма степен не бяха изяснени. Но според ново изследване, публикувано в arXiv, облакът може да прилича на спирален диск – една от ключовите характеристики, необходими, за да бъде наречен независима галактика. Научният труд все още не е рецензиран, уточнява ЮПИ. Облакът на Оорт се е зародил от останките на гигантските планети в Слънчевата система – Юпитер, Нептун, Уран и Сатурн, след като те са се формирали преди 4,6 милиарда години. Някои от остатъците са толкова големи, че някои учени ги смятат за планети джуджета. Вътрешният край на Облака на Оорт се намира на разстояние до 5000 астрономически единици от Слънцето, а външният е на разстояние до 100 000 единици. Една астрономическа единица е 150 милиона километра – средното разстояние от Земята до Слънцето. Така че в зависимост от действителното разстояние, космическият апарат „Вояджър 1“ на НАСА, който изминава по 1,6 милиона километра на ден, няма да достигне ръба на Облака на Оорт поне в следващите 300 години и няма да го напусне в продължение на още 300 000. Телата в Облака са толкова малки, когато се измерват от Земята, че изследователите, направили новото проучване, са използвали допълнителни данни, събрани от орбитите на кометите и гравитационните сили от и извън нашата Слънчева система, за да създадат модел на структурата на Облака на Оорт. Те се опитват да разберат по-добре състава и произхода му, тъй като той може да хвърли повече светлина върху историята на формирането на нашата Слънчева система.

Снимка NASA

ISSN 0861-3990 087

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско издателско списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

ИСТОРИЯ

Българско историческо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА**

Българско педагогическо и методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ОБУЧЕНИЕ
ПО ПРИРОДНИ НАУКИ
И ВЪРХОВИ ТЕХНОЛОГИИ**

от 1946 г. 2012 г. номер 1

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

Философия

Българско научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

**Чуждозиково
ОБУЧЕНИЕ**

Научно-методическо списание
от 1946 г. 2012 г. номер 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

8

27 февруари – 5 март 2025 г.

ChatGPT в образованието

Откъс от „Стратегически и комуникационни аспекти на използването на изкуствения интелект в образованието“

Проф. д-р Янка Тоцева

Университет за национално и световно стопанско

Проф. д.н. Иванка Мавродиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Увод

През третото десетилетие на ХХІ век нараства изследователският интерес към изкуствения интелект (ИИ), а през 2023 г. – и към чатботовете, които са резултат от прилагането му. Проучванията са от различна гледна точка и се реализират с различни методи, като в тази статия фокусът е през призмата на стратегическото управление в сферата на образованието. Темата се откроява с актуалност и значимост; от една страна, поради динамиката на развитието на изкуствения интелект; от друга страна, проучване на неговото приложение от управленска, етична и правна гледна точка; от трета страна, потребността от изясняването на разликите между ИИ и човека и способностите му за вземане на стратегически решения на експертна основа; от четвърта – установяване на опциите за креативно мислене и дали има осмисляне ролята на ИИ в обществото и в частност във важна сфера, каквато е образованието. Тематиката е относително нова и недостатъчно изследвана, което задава параметри за изследване, реализирано чрез прилагане на интердисциплинарен подход и чрез съчетаване на качествени методи.

Теоретичен обзор

Изкуственият интелект е актуална тема и той се проучва от гледна точка на различни науки. Философските аспекти на изкуствения интелект са анализирани от Мариана Тодорова, като авторът отделя внимание и на използването му за цели на образованието и за управленски цели (Todorova 2020, pp. 143 – 147). Изкуственият интелект, като фактор за подобряване мотивацията и ученето и за създаване на т. нар. интелигентни учебни среди, се проучва от екипи от учени (Sharma, Giannakos, Dillenbourg 2019, pp. 1 – 19). Утвърден е терминът E-Learning, продължават проучвания в тази

Заглавието е на редакцията

www.pedagogy.azbuki.bg

*Списанието се реферира
и индексира в Web of Science*

Главен редактор

Проф. д-р Румяна Пейчева-
Форсайт

E-mail: r.peytcheva@fp.uni-sofia.bg

Редактор

Любомира Христова
0889 22 12 15

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: pedagogy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Педагогика“, кн. 8/2024:

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Модератор на новобългарската
култура и просвета (За на-
родополезното дело на Неофит
Рилски) / Надежда Кръстева,
Владислав Кръстев

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОНИКНОВЕНИЯ

Стратегически и комуника-
ционни аспекти на използването
на изкуствения интелект в обра-
зованието / Янка Тоцева, Иванка
Мавродиева

Ангажираност към учене чрез използване на смарт технологиите в образованието / *Кирилка Тагарева, Дора Левтерова-Гаджалола, Ваня Сивакова*

Effectiveness of an Experimental Program for Educating Students to Efficiently Implement Art-Viewing Activities in Early Art Education / *Jovana Djordjevic*

Digital Storytelling as a Method of Achieving Visual Literacy / *Silvana Karagoyzova*

Модел за вторична социализация и ресоциализация на студенти със специални образователни потребности в академична среда / *Ана Попова*

Нагласи и предизвикателства пред учителите по музика в предучилищна и начална училищна възраст за интегриране на музикалното изкуство в интердисциплинарния STEAM подход / *Емилия Караминкова-Кабакова*

ДОКТОРАНТСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Education and Professional Development of Youths at Risk Placed in Residential-type Social Service Centers / *Albena Kostadinova*

област и те се разширяват до E-Learning System, в които ИИ играе съществена роля (Fashade, Salu, Salau et al. 2017, pp. 398 – 403).

Има изследвания за изкуствения интелект и в частност за чатбота в различни сфери, например във финансовата (Kanchan & Kulkarni 2019, pp. 2278 – 3075).

Настоящата статия поставя фокус върху използването му в образованието на различни равнища: вземане на стратегически, оперативни и тактически решения; създаване на образователно съдържание; организация на учебния процес и оценяване; реформиране на образователната система и учебната среда; прогнозиране на развитието им и др. Затова теоретичният обзор е ориентиран към тези теми. Като се отчита необходимостта от назоваване на новите реалности, се катализира процесът на актуализиране на терминологията. Например Михаил Паскевичус и Валерия Ирвън използват термините „отворена педагогика“ (open pedagogy) и „отворено мрежово обучение“ (open network learning) във висшето образование. Авторите изясняват какво е „отвореност“, и представят информацията, че учебните ресурси стават лесно откриваеми; че има бърз достъп до тях; че същите учебни ресурси могат да се използват многократно, което, от своя страна, допринася за по-добър обмен на научна информация и за създаване на виртуални общности от педагози (Paskevicius & Irvine 2019, p. 17).

Джон Дрон проучва какво е умна/интелигентна учебна среда (smart learning environments) и изразява скептицизъм, че тя невинаги допринася за развитието на интелигентността на обучаваните, особено ако има недостатъчно обмислена подмяна или замяна на един елемент в учебната среда с друг. Той изтъква, че е важно да се конструира единна организационна единица, а отделните елементи да са свързани и обединени, и обобщава, че това е основа за постигане на положителен резултат (Dron 2018, pp. 1 – 20).

Други автори изследват персонализацията в обучението и адаптирането му към потребностите на обучаемите, като обосновават нуждата от нов педагогически подход в „умната среда за обучение“ (smart learning environment). Те правят уточнения, че т. нар. умни устройства съдействат за развиване на персонализирано и адаптирано обучение и че допринасят за създаване на различна среда за обучение. Обобщението относно постигане на ефективност е, че е необходима интеграция на новите методи с вече утвърдените традиционни методи на преподаване (Peng et al. 2019, pp. 1 – 14).

Тъй като в изследването е използван чатбот, е необходимо да се даде кратка информация за това как се развива и какви особености има той. Елени Адамопулу и Лефтерис Мусиадис проучват историческата еволюция на чатбота – от генерирането на идеята до наши дни, като посочват слабостите на всеки етап. Те представят различни видове чатботове при използване на различни категории, като част от тях са ориентирани към комуникация и даване на отговори. Авторите изясняват какви са функциите му, как се използва естественият език в друга среда, как се създават алгоритми, какви са новите видове чатботове (Adamopoulou & Moussiades 2020, pp. 2 – 4).

Нашето кратко авторско описание на това какво се разбира под чатбот, без претенции за изчерпателност, тъй като фокусът на изследването не е върху него, а как той генерира отговори и как може да се използва с изследователски цели, е, че:

- чатботът работи по предварително създадени алгоритми чрез ИИ, софтуерни програми и приложения;
- чатботът участва в специфична виртуална комуникация, която е онлайн и е синхронна, имайки предвид, че дава отговори на въпросите, задавани от човека на момента, в писмена форма най-често;
- чатботът намира бързо информацията от онлайн ресурси, реструктурира я и я извежда в нова форма накратко;
- чатботът представя информацията в структуриран вид в кратки абзаци, които са логически свързани и понякога са номерирани; рядко има изводи в края на отговорите.

Дизайн на изследването

Изследването съчетава качествени методи: киберетнографско наблюдение и метод на експертната оценка. Прави се уточнението, че се апробира методика, която включва провеждане на „интервю или диалог“ с чатбот при използване на виртуална среда и провеждане на интервю на живо с респонденти, които са експерти.

Анализът на отговорите от интервюто с експертите се представя преди анализа на диалозите с чатбота.

Обосновката за използването на киберетнографското наблюдение е, че комуникационната среда създава условия за реализирането му.

Киберетнографското наблюдение се използва от Кейти Уорд още през 1999 г., но то е ориентирано към изследване на комуникации във виртуални общности (Ward 1999). Наталия Рибас и Радика Гаджала представят възможностите за изследвания чрез киберетнографския метод и обосновават извода, че той е подходящ за анализ на киберпространство и на специфична среда, която предполага устойчиво присъствие на участниците онлайн, а изследователят може да анализира ежедневни практики, които обаче трябва да са свързани с контекста (Rybas & Gajjala 2007). Приемаме, че този метод е подходящ за това изследване именно защото е налице киберпространство, изследователите и „участникът“ (в случая чатбот) са онлайн; те са свързани със специфичен комуникационен контекст и диалогът е по въпроси, използвани и в интервюто с респондентите експерти на живо. Изследването е проведено от 2 до 15 май 2023 г. Интервюирани са трима експерти, като са обхванати позициите: професор по теория и управление на образованието; директор на училище, който е бил заместник-министър на образованието; управител на неправителствена образователна организация, който е бил училищен директор.

Спазени са етичните норми и правила, те остават анонимни. Интервютата са проведени на живо със аудио запис, а отговорите са транскрибирани и анализирани в писмената им форма. Важно е да се направи уточнението, че на експертите се задават същите въпроси, които изследователите – автори на статията, задават на чатбота във виртуална среда в диалога с него.

Изследователите по едно и също време – на 3 май 2023 г. от 12:00 до 12 и 30 часа в ChatGPT, задават един по един въпросите на български език. Те получават отговорите и поетапно ги архивират, след което ги анализират. Сравнителният анализ на отговорите в двата чата също е реализиран. Допускането е, че отговорите ще съвпадат до голяма степен, тъй като чатботът намира информацията от онлайн ресурси с отворен достъп и я структурира на база алгоритми и търсещи програми. Също така се отчита, че изследователите индивидуално и независимо един от друг на отделни компютри реализират диалога, което създава специфична среда за диалога човек – чатбот и е възможно да има различия в съдържателно и структурно ниво.

Целта на този изследователски експеримент е да се направи сравнение и да се установи как мислят експертите, които са трупали знания и опит десетилетия, при интервю на живо, при наличие на умения за синтезиране на знанията и критично мислене, и чатбота, който е изкуствен интелект, работи по алгоритми и селектира информация, която представя последователно в кратки отговори.

Първата хипотеза е, че изкуственият интелект се използва, за да се подпомогне процесът на вземане на решения, свързани със стратегическото управление на образованието, за прилагане на нови методи на преподаване и оценяване, за подобряване организацията на учебната среда и оптимизиране на учебния процес, за изпълнение на задачи на оперативното управленско ниво чрез намиране и селектиране на информация.

Втората хипотеза е, че изкуственият интелект на този етап има технически, комуникативни и организационни затруднения за вземане на стратегически решения за организиране на обучението в нова среда.

Третата хипотеза е, че изкуственият интелект се развива в посока усъвършенстване на сътрудничеството с човека, в частност специалисти по управление на образованието, но критичното му мислене и аналитичността му са на оперативен план и не са развити достатъчно.

Петте зададени въпроса са следните:

1. Необходимо ли е да се актуализират стратегиите за образование с оглед въвеждане на законова регулация за използването на изкуствения интелект с образователни цели в училище?
2. Възможно ли е стратегическите насоки в образователната сфера да се формулират от изкуствения интелект?
3. Възможно ли е да се възложат задачи на изкуствения интелект да предлага решения в стратегически план в образователната сфера?
4. Възможно ли е изкуственият интелект да участва в създаването на образователно съдържание самостоятелно или в хибридна форма с човек?
5. Как си представяте училището на бъдещето след 10 години с оглед развитието на изкуствения интелект?

Те са структурирани от общото към частното, като евристичният елемент е в посока установяване използването на изкуствения интелект относно законовата регулация, вземането на решения на стратегическо равнище или подпомагането на процеса на достигане до решения, до каква степен е възможно сътрудничество между човек и изкуствен интелект относно създаване на образователно съдържание и какви са възможните прогнози или перспективи.

Анализ на резултатите от интервюта с експертите

В отговорите, които се получиха, има сходства, но има и различия в мненията на тримата експерти. Отговорите на първия въпрос се различават по отношение на това дали е необходима актуализация на стратегиите за образованието. Представителят на висшето образование и експерт в областта на теорията и управлението на образованието е скептичен и лаконичен в отговор: „Да, това ще бъде необходимо, за да съответстват както на заложените дейности по неговото използване, така и на очакваните бъдещи промени“.

Практикуващият образователен мениджър обаче смята, че „е необходимо да се актуализират стратегиите за образование, за да се въведе законова регулация за използването на изкуствен интелект с образователни цели в училище. Изкуственият интелект може да има значителен принос за подобряване на образованието и улесняване на обучението, но е важно да се уверим, че той се използва по етичен и отговорен начин. Законовата регулация ще помогне да се установят ясни правила и насоки за използването на изкуствен интелект в образователните институции, включително какво може да се използва и как, какви данни могат да се събират и как да се гарантира поверителността на тези данни, както и какви мерки трябва да се предприемат, за да се гарантира, че изкуственият интелект не дискриминира или нарушава правата на учениците. Също така е важно да се обучават учители, за да могат да използват изкуствения интелект по ефективен и етичен начин и да го интегрират в обучението на учениците по подходящ начин“.

Третият респондент, който към настоящето работи в неправителствена образователна организация, но има опит като директор на училище, смята, че „Законовата регулация в училищата не бива да се надценява, тя е ориентирана към миналото, но в новите условия трябва да се зачитат правата на личността, на човека и на детето, в частност, на ученика. Децата в училище трябва да има непрекъснат достъп до учебни ресурси, включително онлайн базирани образователни ресурси, да има отворен и лесен достъп до последните. Законовата регулация да не е с наказателна и санкционираща функция, а да има стимулираща и развиваща функция и ИИ може да допринесе за култивиране на доверие. ИИ може да допринесе за работа в екип в училище между учениците, за колаборация и за създаване на ресурси от учители и ученици.“

Видно е, че няма единно мнение между експертите кога и как да се използва ИИ. Отговорите съдържат широка гама: от скептицизъм и придържане към традициите през поетапно въвеждане с ясна нормативна рамка до повече иновативност и свобода. Същевременно в отговорите и на тримата се отчита важността на актуализацията на нормативната база на няколко равнища: образователен мениджмънт, ясни етични норми при използването на ИИ при предварително информиране на ученици, учители и образователни мениджъри; законова регулация с хуманни ориентири, достъп до образователни ресурси и стимулиране на креативността при създаването им.

При втория въпрос: „Възможно ли е стратегическите насоки в образователната сфера да се формулират от изкуствения интелект?“, има близост в мненията на тримата експерти. Общото в отговорите е в това, че ИИ може да изпълнява помощна, асистираща функция, но самостоятелно

не би могъл на този етап да формулира стратегически насоки. Аргументите на респондентите обаче се различават. Професорът по теория и управление на образованието дава гъвкав отговор и избягва категоричността в прогнозите, като заявява: „ИИ може да помогне за ориентацията към определени стратегически насоки, но самият подбор на насоките и тяхното формулиране и преформулиране в случай на необходимост ще изискват човешка дейност. На този етап не мисля, че това е възможно. Формулирането на стратегически насоки изисква отчитането на голям брой променливи (фактори) с различна сила на влияние в момента и прогнозна такава за в бъдеще. ИИ може да помогне за ориентацията към определени стратегически насоки, но самият подбор на насоките и тяхното формулиране и преформулиране в случай на необходимост ще изискват човешка дейност“.

Образователният мениджър приема, че все още на този етап от развитието на ИИ ролята на човека е важна и решаваща при създаване на алгоритми и софтуер, при прилагането му, при анализирането и вземането на решения, при достигане до обобщения след критичен анализ, както и че е важно да има етични норми и правила. „Изкуственият интелект може да играе важна роля във формулирането на стратегически насоки в образователната сфера, но това зависи от няколко фактора. Първо, за да може изкуственият интелект да формулира стратегически насоки, е необходимо да се разполага с достатъчно и точни данни за образователната система. Това може да включва данни за успеваемостта на учениците, финансовите ресурси на училищата и образователните институции, както и за потребностите на работодателите на пазара на труда. Второ, изкуственият интелект трябва да бъде програмиран да анализира и обработва тези данни, за да може да извлече смислова информация и да формулира стратегически насоки. Това може да включва използването на алгоритми за машинно обучение и изкуствен интелект за анализиране на големи количества данни и за извеждане на заключения. Накрая, стратегическите насоки, формулирани от изкуствения интелект, трябва да бъдат преценени и одобрени от хора – политици, образователни експерти и други заинтересовани страни, преди да бъдат приложени в практиката“.

Третият експерт, с опит в училищно управление и управление на НПО, изразява скептицизъм по отношение същността на ИИ и в частност на чатбота относно това да е субект от философска гледна точка и дали има съзнание в сравнение с човека. Той поддържа тезата, че ИИ самостоятелно не би могъл да функционира успешно на този етап от развитието си по отношение на стратегическото мислене и управлението в образованието. Според него: „ИИ може да изпълнява асистиреща функция в обучението на учениците в училище. ИИ и в частност чатботът може да осъществява фасилитираща функция и да консултира при намиране на информация от различни ресурси. Същевременно е нужна правна и етична регулация именно за това каква трябва да е функцията и каква да е ролята на ИИ в обучението, но да няма крайни санкциониращи правила относно учениците. ИИ може да допринесе за намиране на информация, да я селектира и подреди и същевременно да помогне да се преодолее т. нар. формално знание. Аз съм задавал въпроса на чатбота какво е той, и отговорът е ясен – „Аз съм компютърна програма“. Следователно на този етап и от самооценката, и от анализите на експерти от различни научни области ИИ и чатботът не е субект, няма субектност. ИИ засега не проявява креативност, каквато човекът проявява; човекът има интуитивно мислене, креативността все още остава територия на човека. ИИ работи със знания от миналото, той изпълнява функция да сумира предходно знание, генерирано столетия и хилядолетия от човечеството и съхранено от хората, което понастоящем е достъпно в онлайн среда.“

От отговорите става ясно, че отново има различия в мненията на експертите, те са на различно равнище и са в широка гама, като могат да бъдат обобщени като резервирани. Те вариран от трудността на ИИ да генерира сам съдържание, през възможностите му да намира предходна информация от лесно достъпни онлайн ресурси, до невъзможността да проявява креативност и критично мислене на равнище визионерство и прогнози за бъдещето в сферата на образованието.

При отговорите на третия въпрос: „Възможно ли е да се възложат задачи на изкуствения интелект да предлага решения в стратегически план в образователната сфера?“ отново има общи позиции по отношение на ролята и функциите на ИИ по отношение на вземане на решенията. Общото е, че по-скоро се приемат възможностите на ИИ да съдейства в оперативен план в организацията и реализацията на образователно-възпитателния процес; на преподаването, ученето и оценяването, включени в него.

Респондентът с академичен опит има резервирано отношение относно възможностите на ИИ за вземане на стратегически решения и изразява скептицизъм относно креативността на ИИ: „Стратегическите решения не се вземат само на основата на логиката, но и на базата на креатив-

ност и на интуиция. Не бива да забравяме, че още при възникването на стратегическия мениджмънт една от основните концепции, върху които се създава, е за т.нар. слаби сигнали. Засега е трудно да предвидим какво е равнището на креативност и интуиция на ИИ“.

От друга страна, образователният мениджър отчита спецификата на ИИ на техническо, технологично и софтуерно равнище по отношение на функционирането му в образователната сфера. В отговора се оценяват високо възможностите на ИИ за оценяване на ученически проекти, за прилагане на съвременни софтуери, които улесняват и работата на учителите. „Възможно е да се възложат задачи на изкуствения интелект (ИИ) да предлага решения в стратегически план в образователната сфера. В съвременния свят се използват различни видове ИИ, като машинно обучение, невронни мрежи и други, за да се анализират данни, да се откриват закономерности и да се предвиждат тенденции в различни области, включително образованието. Това не означава, че ИИ може да замени човешкия фактор напълно в образователната сфера“.

Подобен скептицизъм се наблюдава по отношение на креативността и възможностите на ИИ и от представителя на неправителствения образователен сектор. В неговите отговори обаче има и реалистична оценка относно възможностите на ИИ – например, че той съдейства за обработката на данни. Откроява се и друго мнение относно ИИ, а именно, че не е резонно той да се приема само като елементарен помощник, например сметало, обработващо статистически данни, което сумира данни и открива бързо информация. Тук е интересен отговорът, че ИИ работи със знания само от миналото, които са достъпни онлайн, но все още не може да прави прогнози за бъдещето самостоятелно. Посочени са и предимства – например, че ИИ може да реализира диалог с обучаваните с търпение и по предварителни алгоритми, а това е новаторство, различно от традициите в консервативната образователна система.

Пълния текст четете в „Педагогика“, кн. 8, 2024 г.

Що е философия с душа

Откъс от „Самобитният ритъм на битието като задача на философията“

Доц. д-р Николай Турлаков

Българска академия на науките

*„Няма битие без езика – но именно затова то не е „логично“.
Няма език без битието.“*

Хайдегер – Черни тетрадки 1931 – 1938, § 17

„Най-древният език е била музиката ведно с чувствения ритъм от удара на пулса и поемането на въздух в носа – този телесен праобраз на всяко времеизмерване и числените му отношения.“

Хаман – Метакритика над пуризма на разума (1874)

Тази работа представлява ново разяснение и допълнение към основната тема в моята студия „Бележки за неравноделния ритъм на битието, или що е това – философия с душа“. Докато в посочената студия следвах примера на един конкретен феномен, тук ще се опитам да поясня защо това, което наричам „неравноделен“ или „самобитен ритъм на битието“, произтича като належаша задача откъм едно фундаментално преобразуване на философското разбиране, което бележи прехода от класическа към съвременна философска нагласа.

Едно от най-популярните твърдения относно произхода и природата на философията гласи, че последната възниква като преход на мисленето от мита към логоса. Както често се посочва, за разлика от мита и религията, философията възниква като нова форма на познание, което не предполага очевидности на вярата или представи на всекидневния опит, а се осъществява като открит рационално обоснован дискурс. Именно като такъв дискурс философското мислене дава образа на изследователската нагласа, от която възниква съвременната наука.

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

Списание се реферира и индексира в Web of Science

Главен редактор

Проф. д.ф.н. Владимир Градев
(изпълняващ длъжността)
E-mail: vgradev@phls.uni-sofia.bg

Редактор

Д-р Силвия Петрова
0889 60 44 53
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 4/2024:

ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА

From Animal to Environment: The Narrative of a Research on Nature from the 18th Century to the Present Day / *Jean-Luc Guichet*

ОНТОЛОГИЯ

Самобитният ритъм на битието като задача на философията / *Николай Турлаков*
Онтология Non Finito / *Васил Видински* /

ФИЛОСОФИЯ НА ЕЗИКА

The Limits of Philological Reading – Some Observations on the Internal Limits in The Humanities / *Ivan Popov*

Синтетично-диеретичната аргументативна грешка: логика и логос в Аристотеловите трактати Реторика и за Софистическите опровержения / *Герасим Петрински*

ПОЛИТИЧЕСКА ФИЛОСОФИЯ

Pride, Reason and Salvation. Reflections on the Meaning of Thomas More's Utopia / *Svetoslav Malinov*

Прекосвайки с Хегел зоните на късносъветската (анти)утопия [Crossing with Hegel the Zones of the Late Soviet (Anti)Utopia] / *Владимир Сабоурин*

ФИЛОСОФИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Онтологичните основания на прехода към проектираща общност в метода за философия с деца „Философско чудене“ / *Веселин Дафов*

НОВИ ЗАГЛАВИЯ

За съвременната организация на религиозния опит, или как е възможно да бъдеш „вярващ, но не религиозен“ / *Мартин Канушев*

В разговорния древногръцки език думата „логос“ има множество значения в различните контексти на опита, едно от които е „слово“, но като философски термин, тя се свежда най-вече до разума като рационален порядък и всеобхватен космически закон. Именно доколкото логосът бива разбран като всеобхватен космически порядък и закон, от една страна, той се полага като фундаменталната истина на всичко съществуващо, а от друга – като същина на познанието за тази истина. С оглед на това разбиране, логиката и аргументативното обосноваване се възприемат не само като принцип на всяко истинно познание, но и като абсолютната (независеща от историята и условията на опита) метафизическа основа на света. Философията възниква и отличава себе си от частните науки именно с претенцията да бъде логосно познание за логоса като метафизическа основа на света.

Може да се каже, че както в исторически, така и в систематичен план, философията възниква и разгръща себе си като логосно познание с изтъкването на казаното от Парменид, че „мисълта и битието са едно и също“ (За природата V.1.) и казаното от Хераклит, че всичко се извършва „съобразно с този логос“ (вж. Radev 1986, p. 121), което ще рече – логосът е „едното и същото“ на мисълта и битието. Философските работи на Платон и Аристотел полагат началото на класическата метафизическа традиция, разгръщайки и утвърждавайки предпоставеното в изказванията на Парменид и Хераклит метафизическо твърдение – природата на познаващата душа и природата на познаваното от нея битие е една и съща. Според Платон тази природа е ейдетична, а пътят към нейното познание, както се опитва да покаже още Парменид, за разлика от илюзиите на $\delta\acute{o}\xi\alpha$ (общоприетото вярване и мнение), е пътят на $\epsilon\lambda\iota\sigma\tau\acute{\iota}\mu\eta$, в случая – път на рационално обосноваването демонстриране и достигане (издигане на душата) до истината като първообразец, първопричина и принцип на нещата. Така, ако Логосът е общият закон на битието и мисленето, а пътят към познанието (към истината) за този Логос е път на рационално обосноваването аргументация, науката за битието (онтологията) е същностно свързана с науката за законите и правилата на мисленето (логиката). Онтологията, както подсказва самото наименование, е онто-логика. Но и нещо повече – за разлика от ролята на логиката при познанието в частните науки, чийто предмет е даден в сетивните нагледи, логиката в класическата философска традиция не е просто „органонът“ на истинното мислене за даден предмет, а това, което „дава“ самият предмет, това, което конституира самата метафизическа природа като битийни принципи и начала на съществуващото.

Изключителната роля на логиката като основа и принцип в разбирането на битието е една от характерните черти на това, което днес наричаме класическа философска традиция. Независимо дали в историята на тази традиция разбирането за битието се осъществява по пътя на формалната (чрез дедукцията и индукцията), на трансценденталната (чрез идеята за априорните начала и условия на познанието) или на спекулативната диалектическа логика (чрез диалектическия синтез на логическите противоречия), водещо е схващането, че битието има изначална и неизменно рационална природа. Нещо повече, мислено откъм логическата копула в създението, битието се интерпретира като „свързващото“ определеностите на съществуващото и съответно се онтологизира като подлежащото и присъстващо във всичко биващо основание или същност на съществуващото. Онтологи-

зирано именно като основание или същност на съществуващото, както и да се нарича това в историята на класическата философска традиция (идея, форма, субстанция и т.под.), битието се мисли като нещо „биващо“, макар и с уговорките „под“, „над“, „наред“ или „отвъд“ самото биващо. Когато взема за образец формата на познание в математическите и естествените науки, Кант критикува познавателните претенции на метафизиката и достига до заключение, че всъщност, само по себе си, битие не е реален предикат, а само „поставянето на едно нещо или на известни определения сами по себе си“. Това е огромен удар към метафизиката, която сега вече вместо с познание за истината на битието следва да се задоволи с внасянето на систематично единство в полето на теоретичното познание. Въпреки че полага огромни усилия да преодолее това ограничение, като въвежда понятието за интелектуален наглед, немският класически идеализъм не отива по-далеч от съдбоносното полагане на битието, от една страна, като реална (биваща) основа (същност) на съществуващото, а от друга – като чист рационален продукт. Според Хегел „битието е мислене“ (Hegel 2011, р. 125) или по-точно – битието е сферата на определящото, рефлектиращото и осмислящото се в самото себе си чисто мислене, което е движещата основа и същност на универсума. С оглед на това, науката за битието (онтологията) е наука за движението и системата на чистите мисловни определения, а именно – Логика. В този смисъл, не би било погрешно, ако се каже, че Хегеловият проект за една всеобхватна „Система на Науката“ всъщност представлява „логичната“ съдба на заложеното в началата на класическата метафизическа традиция логицизирано разбиране за битие. Същественото и съдбоносното в класическата метафизическа мечта е, че за да завърши и постигне тази „мечта“ в една Всеобхватна Система на *Metaphysica generalis* (учението за битието като битие) и *Metaphysica specialis* (учението за битието в различните аспекти на реалността), на Хегел се налага да изключи и определи като философски нищожни (неистинни) несводимите до логическото противоречие и тждество разлики и смисли в опита. Тоест, също като своите велики предшественици, Хегел игнорира стаеното разбиране в опита на естествените езици и не отива по-далеч от Аристотел, който казва, че звуците „в речта са звуци за афекциите в душата, а техни знаци, на свой ред, са писмената. И както писмената не са едни и същи при всички [хора], така не са едни и същи и звуците. Обаче нещата, по отношение на които те непосредствено са знаци – афекциите на душата – [са еднакви] за всички [хора], както са еднакви за всички [хора] предметите, чиито подобия са [функциите в душата] (Aristotel 2008, р. 85; 16a 4 – 9). С оглед на това разбиране, за Аристотел, също както по-късно за Лок и Хегел, разликите и акцентите в казаното от езика (смисълът на думите в него) нямат философско значение и са несъществени не само по отношение на предметите, но и по отношение на историята и човешкия свят.

Въпреки мощта на тази многовековна традиция, именно по времето на нейния апогей, в рамките на немския романтизъм, като своеобразен противовес на класическото инструментално схващане за езика, започва да се формира разбиране за ключовата по отношение на човешкия свят светосъздаваща роля на естествените езици. Може да се каже, че именно развитието на тази идея отвежда философията към схващането, че автентичната истина за битието, за разлика от показваното в спекулативните логически схеми и системи, следва да бъде търсена в достигането до разбиране за смисъла на казаното в естествените езици, който не е логически (формален), а преди всичко екзистенциален.

Според Хайдегер битието е това, откъм което разбираме едно или друго биващо, но това разбиране не произтича от някаква вторична рефлексия върху предмет, логико-математически обект или идеална същност, а по-напред и изначално от екзистенциалната вкорененост на нашето човешко битие в един конкретен човешки свят. Тоест битието е винаги битие на съществуващо, но самото битие не е съществуващо. Защото, ако доонтологичното разбиране на битие идва откъм екзистенциалната въвличеност в един самотен човешки свят, битие и смисълът на битие е преди всичко историко-събитийен феномен. И ако всяка история има свой автентичен път (за което настоява още историческата школа), битието няма една единствена истина. В полето на философията това слага край на идеята за възможността на онтологията като абсолютна и завършена спрямо своята тема система. Така онтологическият въпрос „Що е това битие?“ е преди всичко херменевтически въпрос. Доколкото характерната за класическата метафизика логицизация на битието ограничава и отклонява философската интерпретация от самото битие, Хайдегер целенасочено използва известния параграф за забравата на битието от Платоновия „Софист“ като мото към „Битие и време“. Залагайки като цел възобновяването на философското внимание и откритост към битието като битие, Хайде-

гер търси в основата на човешкото разбиране един водещ и основен смисъл – не просто смисъла на битието на едно или друго биващо, а смисъла на битието-въобще.

Несъмнено, цялото философско творчество на Хайдегер може да се разглежда като опит за разработка и насока към отговор на този въпрос. Казвам „насока“, защото при Хайдегер перспективата и хоризонтът на запитването са по-важни от самите отговори. Преди всичко, за разлика от природата на биващото, която може да бъде дефинитивно изразена, смисълът на битието е винаги многомерен и автентичен. Едва ли е случайно, че в Хайдегеровият термин *Das Sein* (*Das Seyn*) остава една тайнствена неяснота и загадъчна двусмисленост. За някои философски изследователи работата на Хайдегер остава незавършена, но за други тази двусмисленост произтича от самата природа на битието. Тя посочва разликата между битие и смисъла на битие.

Според Томас Шихан, Хайдегер успява да постави наново въпроса за битието, доколкото при него това вече не е въпрос за търсенето в метафизическото питане, а за добиваното като *das Erfragte* (Sheehan 2015, pp. 23 – 24). Въщност при Хайдегер формалната структура и акцентите на запитването във въпроса за битието търпят известно развитие. Така например, ако в „Битие и време“ *Befragte* означава попитването (биващото), *Gefragte* – това, за което се пита (битието), а *Erfragte* – узнаваното от запитването (*Sinn*, смисълът на битието), то в изнесените от Хайдегер в края на неговия живот четири семинара, и по-точно, в последния от тях, изнесен през 1973 г. в *Zähringen*, нещата стоят по различен начин. Там Хайдегер казва следното: „*In der Frage nach dem Sinn von Sein ist das Befragte das Sein, das heißt das Sein des Seienden; das, woraufhin gefragt wird, das Erfragte, ist der Sinn von Sein, – was später die Wahrheit des Seins genannt wird*“. Изглежда, тук *Befragte* вече не е попитването (не е биващото), а това, за което се пита във въпроса – битието на биващото (*das Sein des Seienden*). Тоест тук с термина *Befragte* Хайдегер означава това, което в „Битие и време“ е представлявало *das Gefragte*. От друга страна, *das Erfragte*, „смисълът на битието“ (*der Sinn von Sein*), вече има по-дълбокото значение не просто на „узнаваното“ в запитването за битието, а на „това, на към което се пита“. Така, ако в „Битие и време“ Хайдегер започва изясняването на въпроса за смисъла на битието, тълкувайки формалната структура на всяко питане откъм метафизическия въпрос какво прави едно съществуващо да бъде съществуващо (или казано по-грубо, какво прави реалното да бъде реално), то в посочения горе семинар разгръщането на въпроса за смисъла на битието започва с въпроса какво прави битието да бъде битие. Във връзка с последното, Шихан аргументира тезата, че при Хайдегер битието не е нищо друго, а „*meaningful presence of things to man*“ (Sheehan 2015, p. 15, 75, 133). Това е интересна теза, но в някакъв смисъл тя сякаш игнорира несъмнената двусмисленост, която Хайдегер влага в термина *Das Sein*. Защото, ако от една страна, битието е откриващият се смисъл (смисловото присъствие на нещата за човека) в Съ-битието, от друга – то е изначална страна в Съ-битието, към която човекът е взаимно-съ-при-над-лежен. Тоест битие е както с-бъдващото се (откриващото се) в Съ-битието смислово присъствие на нещата, така и „това“, към което човекът е изначално съ-при-над-лежен. Може да се каже, че тази двусмисленост на битието – (1) като смисъл, който се открива в Съ-битието на човек и битие и (2) като страна в самото Съ-битие – става още по-загадъчна в контекста на Хайдегеровата метафорика за битието откъм нищото. Битие не е нещо, но това, откъм което нещо се разбира. В „Битие и време“ Хайдегер посочва, че „едно е повествователно да се разказва за биващо, друго е биващо да бъде схванато в неговото битие“ – за философската експликация на последното, „липсват не само думи, но преди всичко – „граматика“ (Haydeger 2005, p. 38). Така, битието, което е онтологически най-близкото за човека в неговото отношение към света, е и най-прикрито в своята ежедневна неексплицитност.

В края на цитирания горе параграф Хайдегер казва нещо важно – *das Erfragte* – това, на към което се пита във въпроса за битието, е истината на битие. Къде трябва да търсим тази истина, ако самият Хайдегер се уверява, че екзистенциалната аналитика на *Dasein* не е достатъчна за това? Например в „Битие и време“ Хайдегер извежда автентичността (*Eigentlichkeit*) като един от двата модуса на битието на *Dasein* (Haydeger 2005, p. 41), но само по себе си, това (както и цялата аналитика на *Dasein*) не ни казва в какво собствено се състои смисълът и съответно свързаната с времето истина на битието като битие. Тоест, ако в „Битие и време“ Хайдегер показва, че ние винаги мислим битието в понятията на екзистенциалното време откъм нашата вкорененост в света, то истината на битие следва да открива себе си в конкретния екзистенциален опит на *Dasein*. За късните работи на Хайдегер е характерен именно обратът от екзистенциалната аналитика на *Dasein* към философската херменевтика на опита в изкуството и езика, където смислово присъствие се открива изначално във винаги исторически конкретното Съ-битие на човек и свят.

Доколкото говоримият език е творчески деятел в смисловото сътворяване на човешкия свят, неговата (на езика) формализация като комуникативно средство в класическата метафизика ограничава полето на откритостта и разбирането за битие до полето на формалната присъственост и универсалната всеобщност на наличността. Макар и в зародиш, интересът към фундаменталната светоформираща роля на езика в немския романтизъм вече носи разбирането, че битието не е формално общото като обхващащо и присъстващо във всичко съществуващо, нито пък е същност и основа, но е свързано с опита на автентичната екзистенция. Нека си припомним, че самият термин *existence* получава едно ново значение в късната философия на Шелинг, който акцентира несводимостта на означеното с този термин до системата на общото. Киркегор отива още по-далеч, като противопоставя на класическия рационален субект изпълнената с патос и страст човешка екзистенция. Защото, ако човешкото битие не е безстрастна мислеща субстанция или логическа машина, изучаването на човешкия свят, и в частност – изследването на разбирането за битие, следва да се осъществяват по различен път от метода на природните и точните науки. Посочвайки вчувстването и разбирането като основа на познанието в науките за духа, Дилтай събужда философския интерес към приносите на общата херменевтика като учение или изкуство на разбирането. Снемайки противопоставянето на външно и вътрешно, на обективно и субективно, на реално и идеално, феноменологията е следващата голяма стъпка към преодоляването на традицията на Логоса в разбирането за битие. Във философията на Хайдегер битие вече не е някакво свръхсетивно обективно биващо, нито пък субективна идея или всеобщност на съществуващото, но се открива в Съ-битието на взаимно-съ-при-над-лежността на човек и свят като смисъл, от който се разбира начинът на биването на едно или друго съществуващо. Разбирането на откритото в ситуацията на едно Съ-битие откъм откритостта на определена нагласа е винаги някакъв разбор – до-рефлексивна под-ред-ба, в която се постига понятност. Езикът става основен философски интерес, когато бива разбран като отличителната форма на до-онтологичното разбиране на битийния смисъл.

Пълния текст четете във „Философия“, кн. 4, 2024 г.

Иновативни технологии за селективно изолиране на резервоари

Откъс от „A Study on How Permeability Heterogeneity Influences Initial Water Cut in Undersaturated Oil Formations“

Sudad H. Al-Obaidi

Mining University (Russia)

Meil Hofmann

Mining University (Russia)

Ivan P. Kamensky

Scientific Research Centre, SPB(Russia)

1. Introduction

The initial geological and physical properties of reservoirs and the fluids saturating them largely determine the future performance of oil-producing wells and the oil production facility (Petrakov, Kupavykh & Kupavykh 2020; Yu et al. 2022; Agzamov, et al. 2023; Al-Obaidi & Chang 2024). However, some processes in the bottom hole formation zone of wells that have opened young, unformed oil deposits characterized by low initial oil saturation are not so obvious.

The prevailing assumption is that the initial fluid present in the rock of the prospective oil deposit was water. Microscopic accumulations of hydrocarbons in much smaller volumes after their formation were evenly distributed throughout the entire thickness of sedimentary rocks, the size of which was many times greater than the thickness of the prospective (future) oil reservoir (Zou, et al. 2013; He et al. 2023; Zhang et al. 2022; Al-Obaidi, Patkin & Guliaeva 2003). During the prolonged process of oil deposit formation, oil accumulates in geological traps, which are impermeable rock layers shaped like an anticline. The oil rises upwards due to the difference in density between oil and water. This movement happens rapidly in large pores and cracks due to the dominance of gravitational forces over capillary forces. The percentage of oil in the trap increases, and water saturation decreases accordingly. The rate of oil saturation growth over time is

Заглавието е на редакцията

Списание е представено
в MIAR; CEEOL; EBSCOhost;
Google Scholar; РИНЦ

Главен редактор
Проф. д-р Боян Кулов
E-mail: bkoulov@gmail.com

Редактор
Д-р Савина Кирилова
0884945202
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: science@azbuki.bg

**Съдържание
на сп. „Обучение
по природни науки
и върхови технологии“,
кн. 5 – 6/2024:**

**ОБРАЗОВАНИЕ: ТЕОРИЯ
И ПРАКТИКА**

Езикова компетентност и компетентност на учениците за здравословен начин на живот – пилотно диагностично изследване в първи гимназиален етап / Надежда Райчева, Виолета Вълчева-Славчева /

uneven, as it is uneven for reservoirs of different permeability and depths. Regardless of the deposit's formation time, hydrocarbons cannot completely replace water (capillary trapping of water in small dead-end pores) (Pentland et al. 2012; Lawrence 2019; Mccarter et al. 2020; Khalaf & Al-Obaidi 2019).

The oil field under study is Vatyogan, a large oil field located in Russia, specifically in the Khanty-Mansi Autonomous Okrug (Vaguet 2013). The proven reserves of the field as of the end of 2004 amount to almost 1.5 billion barrels of oil. Cumulative oil production has exceeded 135 million tons. The deposit is of the layer-arch type and is multilayered. The reservoir is of the terrigenous type. Sandy-clayey deposits of the Quaternary, Neogene, Paleogene, Cretaceous, and Jurassic ages represent the lithological and stratigraphic section of the Vatyogan field (Sharma et al. 2000; Chang, Al-Obaidi & Smirnov 2023).

For example, the oil deposits of the Vatyogan field are characterized by a high initial oil saturation of 98% (formed oil deposit). Low oil saturation can be found only in the transition zones of the formation, in areas where water and oil zones of deposits come into contact (OWC). In this case, the transition zones are relatively small in thickness (conditionally 0.5 -1 m). In wells that have penetrated such a formation, a prolonged period without water is a frequent event (the transition zone is typically left unperforated) (Korolev et al. 2023; Wang et al. 2023; Melzer, Koperna & Kuuskraa 2006; Al-Obaidi, Smirnov & Alwan 2021).

The well can produce more than 70-80% of recoverable oil reserves with no more than a 5% water cut. In the drainage area of the well, stagnant, residual waters do not affect the extraction of primary oil reserves.

The primary cause of water flooding is typically water from oil-bearing formations, injection wells, formation water, and breakthroughs due to behind-the-casing flows (Haines et al. 2024; Gambolati & Teatini 2015; Muggeridge et al. 2013; Al-Obaidi 2016). In the first two cases, the water cut of well production increases to 60-70% (breakthrough of remote waters) and stabilizes for production from 5 to 15% of recoverable oil reserves (Rajbongshi & Gogoi 2024; Xue, Liu & Zhang 2023; Jia et al. 2023; Al-Obaidi, Chang & Khalaf 2024). Water is produced from the highly permeable part of the reservoir, but oil continues to flow from the oil-bearing part. In the end, all layers are flooded with water. This process involves a series of water-isolation operations along the well, which gradually increases the coverage of the formation by allowing drainage in the still oil-saturated part of the formation over time (Zhao & Gates 2015; Lee et al. 2023; Katende & Sagala, 2019; Chang, Al-Obaidi & Patkin 2021).

The study examined how permeability heterogeneity within oil reservoirs affects the initial water cut and its subsequent evolution. These factors are crucial in evaluating the viability of new well-drilling projects.

2. Methodology and materials

For oil production objects (facilities), it is scarce to observe a prolonged initial water-free period in layers characterized by low initial oil saturation ranging from 35 to 70%. These are the so-called young oil production objects with unformed deposits, in which mass exchange processes are still intensive and are far from the final slowdown. The entire oil deposit is one large transition zone (Male 2019; Long 2023). Man-made human intervention (well drilling,

Проучване на педагогическото мнение по отношение на екологичното образование в извънкласна и извънучилищна среда / Милка Асенова

Тестов инструментариум за диагностика на графичните знания и умения на учениците в обучението по химия / Антоанета Ангелачева

ЕФЕКТИВНОСТ НА ОБУЧЕНИЕТО

Използване на задачи в контекст по темата „Природни източници на въглеродороди“ за насърчаване на критичното мислене на учениците / Весела Павлова, Александрия Генджова

ОТ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ ЛАБОРАТОРИИ / FROM THE RESEARCH LABORATORIES

A Study on How Permeability Heterogeneity Influences Initial Water Cut in Undersaturated Oil Formations / Sudad H. Al-Obaidi, Meil Hofmann, Ivan P. Kamensky

ДОБРИ ПРАКТИКИ В КЛАСНАТА СТАЯ

Добри практики в обучението по природна география / Георги Марков

НАУКА И ОБЩЕСТВО

Птиците в средновековното българско изкуство / Златозар Боев

ИСТОРИЯ И ФИЛОСОФИЯ НА НАУКАТА

Scientists in Agriculture: 100 Years since the Birth of Dr. Johanna Döbereiner / Georgi Kostov

Изгубените лекарства: Марин Жечев – живот и творчество / Даниела Начева

creation of differential pressure in the formation, formation of a flow field in the well drainage area) at this stage of the deposit development is accompanied by processes that are not typical for formed deposits with an initial oil saturation of more than 90% and a limited transition zone in the OWC.

Figure 1 depicts a section of the initial oil-saturated formations map for the Vatyogan field, specifically the Aptian stage, AB1-3 formation (southwest), showing accumulated oil and liquid extractions and water injection. This object (AB1-3 formation) is characterized by low (from 33 to 69%) initial oil saturation of productive formations (Fu, Wang & Xiao 2024; Fanchi, Christiansen & Heymans 2002; Guo et al. 2021; Miel, Hameed & Hussein 2022).

Figure 1. Map of initial oil-saturated formations with accumulated oil and liquid extractions and water injection. Vatyogan field, Aptian stage, AB1-3 reservoir (southwest)

Wells with low initial oil saturation are often associated with high initial water cut due to the phase permeability of fluids for a particular reservoir type (see Fig. 2). However, it is not possible to immediately determine whether the water cut will increase, remain stable, or decrease over time. However, this issue is crucial in the feasibility study for efficiently developing such objects during the drilling stage, where it is necessary to know the starting and typical characteristics of future wells (Wang et al. 2018; Rudyk et al. 2024; Zhang et al. 2019; Smirnov & Al-Obaidi 2008).

Figure 2. Distribution of initial water cut of wells (first month) and the average initial oil saturation of formations. Vatyogan field, Aptian stage, formation AB1-3 (southwest)

Given the substantial impact of layer-by-layer heterogeneity on the formation of strata, it is reasonable to expect that this factor will also influence the sequence of reservoir saturation during deposit formation (see Fig. 3). As the layers of different permeability in an oil reservoir gradually reach almost equal levels of oil saturation, approaching maximum levels of 97-98%, the permeability plays a crucial role in determining how the oil is displaced. This, in turn, influences the average water cut of the well production during the initial period.

Figure 3. Dependence of the initial oil saturation of interlayers on their permeability within the section of one well. Vatyogan field, Aptian stage, AB1-3 formation (southwest).

In most cases, formation water and injected water have greater mobility than oil and tend to break through highly permeable interlayers, while low-permeability oil-saturated interlayers are gradually deactivated. However, this phenomenon is primarily observed during the late development stage and in the formed deposits.

Пълния текст четете в „Обучение по природни науки и върхови технологии“, кн. 5 – 6, 2024 г.

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

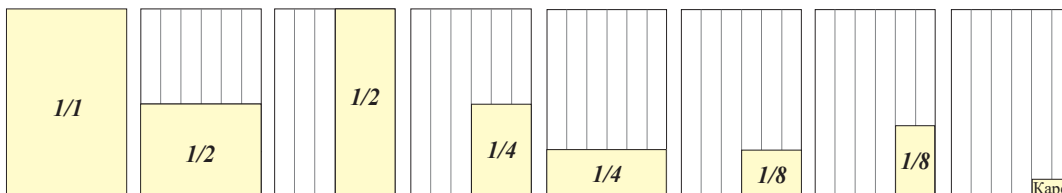
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница (в левове)

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора корица: цена за вътрешна страница + 60% оскъпяване

3. Цена за реклама на трета корица: цена за вътрешна страница + 40% оскъпяване

4. Цена за реклама на четвърта корица: цена за вътрешна страница + 100% оскъпяване

5. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

6. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.